

Bağımsızlık Sonrası Türkiye - Ermenistan İlişkileri

Muhammet Örtlek*

Özet

Soğuk Savaş'ın sona erdiğini simgeleyen 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ile Doğu Bloku ülkelerinin Demir Perdesi açılmış ve uluslararası ilişkilerde yeni gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Yeni gelişmelerden biri de tarihsel dostluk ve düşmanlıkları bulunan Türkiye ile Ermenistan arasında gerçekleşmiş olup, her iki ülkenin ilişkilerinin seyrinin kendi iç siyasal gelişmelerinin belirleyici olduğu bu çalışmada değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ermenistan, Sevr Sendromu, tarihe tutsaklık.

Soğuk Savaş'ın bitimini simgeleyen Berlin Duvarı'nın yıkılması sonucunda SSCB, Aralık 1991'de kendisini feshetti. Bu durum dünya politikasında önemli değişimlere, gelişmelere ve değerlendirmelere neden oldu. Türkiye de bu küresel değişimlerden etkilendi.¹

SSCB'nin "Glasnost" (açıklık) ve "Perestroika" (yeniden yapılanma) politikalarının sonucunda dağılması sürecine girmesiyle birlikte, 21 Eylül 1991'de yapılan

referandumda halkın bağımsızlık lehine oy vermesiyle Ermenistan bağımsız bir devlet olmuştur. Böylece SSCB'den ayrılmayı Sovyet kanunlarına göre gerçekleştiren tek ülke Ermenistan olmuştur.²

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1991'de bağımsızlığını kazanan ve ekonomik güçlüklerle karşılaşan Ermenistan'a insani yardımda bulundu. Türkiye sınır ticaretinin başlatılmasını, karayolunun açılmasını ve direkt hava bağlantısının sağlanmasını gündemine aldı. Çünkü Osmanlı döneminde "Millet-i Sadıka" olarak adlandırılan bu insanlarla iyi ilişkiler geliştirmek istiyordu. Hatta Karadeniz'e kıyısı olmamasına rağmen Ermenistan, Türkiye tarafından 25 Haziran 1992'de imzalanan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na kurucu üye olarak davet edildi.

Bağımsızlık sonrası Ermenistan'ın ilk devlet başkanı Petrosyan'a göre "tarihsel düşmanlıkları bir kenara bırakıp Türkiye ile ilişkiler düzeltilmedikçe, Rusya'dan tam manasıyla bağımsız olunamayacağından" reel politik duruma göre hareket etmek gerekmekteydi.

Ancak Ermeni milliyetçilerin artan baskılarıyla, Ermeni parlamentosu Şubat 1991'de, Kars Anlaşması'yla belirlenmiş Türk-Ermeni sınırını tanımadığını açıkladı. Bunun üzerine Türkiye 1992'de, Ermenistan yazılı olarak iki ülke sınırını tanıdığını belirtmedikçe diplomatik ilişki kurmamaya karar verdi.³

1. 1991 Yılı Başkanlık Seçimleri

Ermenistan halkının bağımsızlığa onay vermesinden sonra devletin kurumsallaşma çalışmaları başlamıştır. Bu doğrultuda 16

(*) Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi. ortlekmuhammed@yahoo.com

(1) Muhammet Örtlek, "Tarihe Tutsak Olanlar Barışa Adım Atamaz", Taraf 05.09.2008

(2) Ömer E. Lüttem, "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları, Sayı: 3 (Eylül Ekim Kasım 2001), s. 8.

(3) Muhammet Örtlek, a.g.m., Petrosyan'ın açıklaması için bakınız, International Herald Tribune, 25.05.1991.

Ekim 1991’de devlet başkanlığı seçimleri yapılmış, Ter-Petrosyan oyların %83’ünü alarak devlet başkanı seçilmiştir.

Petrosyan’ın danışmanlığını yapan, Gerard J. Libaridyan’a göre Ermenistan bağımsız bir devlet olarak iki temel seçenekle karşı karşıyadır. “Birinci seçenek Ermenistan’ın uluslararası topluma entegre olmuş, bölgesel gelişmede aktif rol oynayan bir devlet haline gelmesi; ikinci seçenek Ermenistan’ın güvenlik ve devamını sağlayabilme kaygısıyla Rusya’nın güdümünde kalmaya devam etmesi. Ermenistan’ın ilk seçeneği gerçekleştirebilmesinin ön şartı Türkiye ile ilişkilerini normalleştirmesidir. Bu şart yerine gelmediği takdirde Ermenistan için ikinci seçenek kaçınılmaz görünmektedir.”

Ermenistan, Koçaryan’ın Türkiye konusundaki yaklaşımı nedeniyle halen ikinci seçeneği tercih etmiş görünmektedir. Ermenistan’da dış politika kararlarının orta ve uzun vadeli olarak düşünülmeden kısa vadedeki amaçlara hizmet eden taktik yöntemlerle alınması Libaridyan’ın eleştirdiği bir diğer konudur.⁴

2. 1995 Seçimleri ve Anayasa Referandumu

Sovyetler Birliği hakimiyetinden sonra ilk parlamento seçimleri ve anayasa referandumu birlikte yapılmıştır. Petrosyan liderliğindeki EUH seçimlere, 5 siyasal partinin oluşturduğu bir ittifak olan Cumhuriyetçi Blok ile girmiştir. Cumhuriyetçi Blok Cumhuriyetçi Parti, Hıristiyan Demokratik Birlik, Sosyal Demokrat Hınçak Partisi, Liberal Demokrat Parti ve Entelektüeller Birliği’nden oluşmaktadır.

Blok’un seçim programı, devletin küçülmesi, özelleştirmenin tamamlanması, enflasyonun düşürülmesi, yeni istihdam yaratılması, Rusya ile özel ilişkileri koruyan ama dengeli dış politikanın geliştirilmesi, Dağlık Karabağ’a yapılan maddi yardımın devam

ettirilmesi ve Karabağ’ın self-determinasyon hakkının elde edilmesi konularına ağırlık vermiştir.⁵ Program Ermenistan’ın içinde bulunduğu yapılanma ve dış politika problemlerinin bir özeti niteliğindedir.

Cumhuriyetçi Blok, parlamentodaki 150 sandalyenin 114’ünü kazanarak parlamentoda çoğunluğu elde etmiştir.

Ermenistan halkı referandumla oyuna sunulan anayasayı kabul etmiştir. Anayasanın kabul edildiği 5 Temmuz 1995 tarihi, Anayasa Günü olarak tanımlanmıştır. Ermenistan anayasası 9 bölüm ve 117 maddeden oluşmaktadır.

Ermenistan Anayasası’nın 13. maddesinin 2. paragrafında, Devlet Arması’nda Ağrı Dağı’nın da bulunduğu kayıtlıdır. Anayasaya göre devlet, başkanlık sistemi ile yönetilmektedir.⁶

3. Ermenistan’ın Genel Siyasi Durumu

Ermenistan’ın İran, Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye gibi bölge ülkelerine komşu olması, genel anlamda dış politikası bakımından çok da uygun bir ortam yaratmamaktadır. Sınır komşusu olduğu dört devletten üçü Müslümandır ve tarih boyunca bu ülkelerle mücadeleleri olmuştur. Türkiye ve Azerbaycan gibi aynı kökenli ve birbirlerine çok yakın iki ülkeye komşu olması, özellikle son dönemde Ermenistan’ı dikkatli bir dış politika yürütmeye yöneltmiştir.

Türkiye-Ermenistan arasındaki tarihe dayalı sorunlar, Sovyet döneminde de özellikle Ermenistan’da sürdürülmüştür. 1967’de Ermeni politikacılar 1915 olaylarının anısına bir anıt dikmişler, daha sonra kasım 1988’de Ermeni Yüksek Sovyeti, 24 Nisanı

(4) “Kafkasya”, Haz: Toğrul Veli Kamiloğlu, Stratejik Analiz , Cilt:1, Sayı:6 (Ekim 2000), s. 102.

(5) Liz Fuller, “İktidar Partisi Gücüne Güç Katıyor”, çev: Cahide EKİZ, Avrasya Dosyası, (Ermenistan Özel Sayısı), Cilt:2, Sayı:4 (Sonbahar 1995/1996), s. 42.

(6) Ermenistan Parlamentosu, <http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=eng> (Erişim Tarihi: 05.12.2012).

anma günü olarak ilan etmiştir. 22 Ağustos 1990'daki bağımsızlık deklarasyonunda Ermeni Parlamentosu programına soykırımın tanınması gerekliliğini koymuştur. SSCB'nin dağılmasından önceki bu dönemde Ermeni basını, Türkiye ve dış politikası ile çok yakından ilgilenmiştir. Soykırım düşüncelerinin yanı sıra SSCB içinde Türkiye'ye karşı uygulanan antiemperyalist politikalar da etkili olmuştur. Azerbaycan-Ermeni çatışmasından sonra yaşananlar, Türk Devletleri'nin birbirlerine yaklaşmaları ve ortak politika uygulamaları, Ermeniler'de gittikçe büyüyen Türkler tarafından sarılma korkusu yaratmıştır.

Ermeni Parlamentosu, ilk kurulan Ermeni Cumhuriyeti'nin (1918-1920) sembollerini kabul etmiş ve demokratik bir sisteme geçme kararını alarak, Ağustos 1990'da çok partili sisteme geçmiştir. Bu aşamada üç önemli ve tarihe dayanan parti ön plana çıkmıştır: İlki 1890'da kurulan sosyalist ve bağımsızlık yanlısı "Ermeni Devrimci Federasyonu" veya "Taşnak Partisi"dir. Taşnak, 1918-1920 arasında diasporadaki en etkili parti olmuştur. İkincisi, 1887'de kurulan "Marksist ve Nasyonalist Sosyal Demokrat "Hınçak Partisi"dir. Üçüncü önemli parti, "Ramgavar Partisi"dir. 1920'de yeniden organize edilen parti, diasporadaki liberal burjuvazinin temsilcisidir. Bu parti taraftarları da, Sovyetleşmeyi, pantürkizm karşısında tek garanti olarak görmüşlerdir.

Ermeni Parlamentosu, 21 Eylüldeki referandumun ardından 23 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 16 Ekimde yapılan başkanlık seçiminden, "Ermeni Ulusal Hareketi'nin adayı Levon Ter Petrosyan beş rakibinin arasından %80'lik bir oy oranıyla galip çıkmıştır.

Sonradan Slav Devletleri Topluluğu ve BDT'ye katılmış, BM, AGİT, IMF ve Dünya Bankası'na üye olmuştur.⁷

5 Temmuz 1995'de Ermenistan'da ilk Sovyet sonrası seçimler yapılmıştır. Gergin bir ortamda geçen seçimlerin sonucunda

Ermeni Ulusal Hareketi'nin liderliğini yaptığı ve 5 başka partinin de yer aldığı "Cumhuriyetçi Blok" parlamentoda çoğunluğa sahip olmuş ve başbakanlığa Bagratyan gelmiştir. Aynı zamanda yapılan referandum sonucunda yeni Ermeni Anayasası %56 katılım ve %68'lik olumlu oyla kabul edilmiştir. Bu gelişmenin hemen ardından da, 22 Eylül 1996'da Ermenistan'da başkanlık seçimleri yapılmıştır. Petrosyan, Cumhuriyetçi Blok'un adayı olmuş, öte yandan 5 muhalefet partisi, Ulusal Demokratik Birlik'in lideri Vazgen Manukyan'ı desteklemişlerdir. Ermeni Komünist Partisi lideri Sergey Badalyan ve Ashat Manuşaryan da seçimlere katılmıştır. Sonuçta yine Petrosyan zaferi elde eden taraf olmuştur. Seçimlerin ardından başbakanlıkta bulunan Bagratyan istifa etmiş ve yerine Annen Sarkisyan geçmiştir. O'nun da istifa etmesinin ardından, 20 Mart 1997'de Robert Koçaryan bu görevi devralmıştır.

Ermenistan'da iç sorunlar ve özellikle Dağlık Karabağ çatışması, ülke yönetiminde değişimlere neden olmuştur. Başkan Petrosyan'ın Karabağ ile ilgili bir uzlaşma istemesi, ülke içindeki muhaliflerin seslerini yükseltmeleri sonucunu doğurmuştur. Dışişleri Bakanı istifa etmiş ve Başbakan Koçaryan, Petrosyan'a karşı açıkça muhalefet eder hale gelmiştir. Petrosyan'ın Karabağ politikası, çeşitli entellektüel ve parti temsilcilerinin yer aldığı "Ulusal Konsey" toplantılarında eleştirilmiş ve istifası istenmiştir. Bunun üzerine Petrosyan, muhalefetin baskılarına daha fazla dayanamamış ve Şubat 1998'de görevinden istifa etmiştir.⁸

Ülke aniden çok ateşli bir seçim atmosferine girmiştir. Seçimde iki önemli aday Başbakan Koçaryan ve Komünistler'in adayı Karen Demirciyan mücadele etmişlerdir. Koçaryan, iki tur arasında Ermenistan ile Karabağ'ın birliğinin tanınması gerektiğini söylemiştir. Eski dava arkadaşı ve selefi Petrosyan'ı

(7) International Crisis Group Raporu, "Türkiye ve Ermenistan: Kalıpları Kırmak, Sınırları Açmak", 14.04.2009.

(8) International Crisis Group Raporu, a.g.r.

Dağlık Karabağ ile ilgili AGİT planını kabul etmesinden dolayı sert bir şekilde eleştirmiştir. 30 Mart 1998'de yapılan başkanlık seçimlerinin ikinci turunda Koçaryan oyların %60'ını almış ve Komünistlerin adayı Demirciyan'ı açık farkla geçerek galip çıkmıştır.

3.1. Ermenistan Parlamentosuna Baskın 27 Ekim 1999

Başkanlık seçiminden 1 yıl sonra, 30 Mayıs 1999'da Parlamento seçimleri yapılmış ve sonucunda Birlik Bloku (NHK-Ermenistan Cumhuriyetçi ve HZHK-Ermenistan Halk Partisi) % 41.2'lik oyu ile 55 sandalye elde etmiştir. Muhalefetteki Komünist Parti, ancak % 12.1 oy almış ve 11 sandalye kazanmıştır. Bu gelişmelerin sonunda 11 Haziran 1999'da başbakanlığa Vazgen Sarkisyan getirilmiştir. 1999 senesi Ermenistan için son derece farklı olayların yaşandığı bir sene olmuştur. 27 Ekim 1999'da Ermenistan Parlamentosu'na yapılan bir baskın sonucunda Başbakan Sarkisyan, Meclis Başkanı Karen Demirciyan ve 6 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu gelişme, ülke içinde büyük huzursuzluklar yaratmıştır. Başkan Koçaryan, bu olayın ardından başbakanlığa, öldürülen başbakanın kardeşi Aram Sarkisyan'ı getirmiştir

Ermenistan Parlamentosu'nun saldırıya uğramasının ardından Türkiye, söz konusu terör eylemini şiddetle kınadığını beyan etmiş, maksadı ne olursa olsun terör eylemlerinin hiçbir davaya yardımcı olmayacağı inancını açıklamış ve terör eylemi sonrası ülkedeki iç huzur ve asayişin bir an önce tesisini dileğini bildirmiştir.

3.2. Ermenistan'ın Komşuları - Güvenlik ve İşbirliği

Ermenistan, böylesi karışık ve mücadele içindeki bir siyasi ortamda bulunurken dış ilişkilerine de bir o kadar önem vermek zorunda kalmıştır. Azerbaycan ile savaş halindedir. Gürcistan bölge açısından önemli

bir konumdadır ve bunu göz önüne alarak iyi ilişkiler geliştirilmesine çalışılmaktadır. Ancak Gürcistan, ekonomik ve politik açıdan Ermenistan'a destek verebilecek ve gücünü arttıracak bir devlet değildir. İran, bölgenin önemli devletlerindedir ve özellikle Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan'a karşı Azerilerle olan yakınlığına rağmen son derece olumlu ve barışçı bir yaklaşım sergilemiştir, iki ülke birçok konuda işbirliği yolları aramışlardır.

Rusya, bölgede Ermenistan'ın önem verdiği ve en yakın müttefiki olup, gerek ülke içindeki gerek bölgedeki sorunlarda desteği hayati önem taşımaktadır. Türkiye, Ermenistan'ın Batı'ya açılan kapısıdır; ancak bu kapı tarihi sorunlar ve Karabağ yüzünden istenen şekilde kullanılamamaktadır. Ermenistan, birçok politik ve ekonomik fırsatı bu ilişkilerin kötülüğü yüzünden kaybetmektedir. Avrupa ve ABD ile ilişkilerine gelince, diasporadaki Ermeniler sayesinde önemli bir kamuoyu oluşturarak, bu ülkelerden önemli oranda politik destek sağlamaktadırlar. Ancak bölgedeki petrolün varlığı ve Azerbaycan'ın bu konuda söz sahibi olması, Ermenistan'ın bu kozunun da etkisini azaltmıştır. Daha açık bir dille ifade etmek gerekirse, ekonomik beklentiler belirleyici hale gelmiş ve politik destekler buna endeksli olmaya başlamıştır.

İşte bu nedenle Ermenistan, güvenlik ve savunma politikaları açısından Rusya'nın dışında alternatifler aramaya çalışmış ve hatta bu doğrultuda Yunanistan ile işbirliğine girmiştir. 1992'den bu yana Yunanistan, Ermeni askerlerinin yetiştirilmesine destek vermektedir. Haziran 1996'da iki ülke savunma işbirliği anlaşması imzalamışlardır. Bu gelişme, Türkiye tarafından anti-Türk bir cephe oluşturuluyor şeklinde kabul edilmiş ve tepki görmüştür.

Ermenistan, Yunanistan ile işbirliği projelerine İran'ı da katmak istemiştir. Üç ülkenin işbirliğine yönelik toplantıları Ağustos 1995'de başlamıştır. Uzmanlar düzeyindeki bu görüşmeler 1996-1997-1998'de de devam

etmiştir. Gürcistan'ın da bu ittifaka girmesi istenmiş fakat istenen sonuç alınamamıştır. Söz konusu üç devlet, ekonomik olarak başlayan işbirliği konusunu, ortak güvenlik ve savunmayı da kapsayacak şekilde genişletmişlerdir. Sonunda üç devlet 12 Haziran 1999'da bir askeri işbirliği antlaşması imzaladıklarını açıklamışlardır. Türkiye'ye göre, Rusya da bu ittifakın gizli ortağıdır. Söz konusu devletlerin mücadele halinde oldukları tek devlet vardır, o da Türkiye'dir.

4. Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin Genel Durumu

Türkiye açısından diplomatik ilişkilerin kurulamamasının nedeni üç noktada var olan sorunlardır. Bunlar Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Karabağ sorunu, Ermenistan'ın Türkiye'ye yönelik toprak talepleri ve Ermenilerin Türkler tarafından Soykırıma uğratıldıkları inancına sahip olmalarıdır.⁹ Ermenilerin bu toprak talepleri Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olmadıklarını göstermektedir.

Siyasi ilişkiler açısından Ermenistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından 2012 yılı da dahil olmak üzere geçen süreçte, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin genel karakteristiği üç madde ile de özetlenebilir:

a) Ankara'nın Erivan'a yönelik sürekli devam eden iyi niyet adımları;

b) Erivan'ın Ankara'ya yönelik olumsuz ve sürekli devam eden saldırgan politikaları;

c) Erivan'ın uluslararası hukuk kurallarını çiğneyerek Azerbaycan topraklarını işgal etmesi ve Azerbaycan dışında Türkiye ve Gürcistan gibi ülkelerden de toprak talep ederek yayılmacı bir politika takip etmesidir.

d) Protokolleri onaylamaması.

Ermenistan'ın, Azerbaycan'a yönelik işgalci politikasının yanı sıra, henüz bağımsızlık mücadelesi sırasında Türkiye'ye karşı

açıkça saldırgan bir tavır içerisine girmesine rağmen, Türkiye, Eylül 1991 'de incelemelerde bulunmak üzere Kafkasya ve Orta Asya ülkelerine heyetler yollarken, Ermenistan'ı ihmal etmemiştir.¹⁰

Karadeniz'e kıyısı olmamasına rağmen Ermenistan, Türkiye tarafından Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne kurucu üye olarak davet edilmiştir.¹¹ Bu dönemde enerji sıkıntısı çeken Ermenistan'ın ihtiyacını kendi elektrik ağından gideren Türkiye, Ermenistan'ın sergilediği olumsuz tavırlara rağmen sınır ticaretine izin vermiştir. Öyle ki, Ermenistan'ın Karabağ'a yönelik işgal süreci içerisinde Türkiye, kendi iç kamuoyundaki yoğun olumsuz tepkilere karşı, Ermenistan'a 100 bin ton buğday yardımında bulunmuştur. 1995 yılında ilişkileri yumuşatmak için adım yine Türkiye tarafından atılmış, bu amaçla Ankara yönetimi İstanbul-Erivan arasındaki uçak seferlerine imkan veren ve H-50 olarak isimlendirilen hava koridorunun açılmasına izin vermiştir.¹²

Gösterilen iyi niyetli yaklaşıma rağmen, Türkiye'nin gündeme getirdiği, Azerbaycan topraklarından çıkılması, (sözde) soykırım iddialarından vazgeçilmesi, Gürcistan ve Azerbaycan'la olduğu gibi sınır antlaşmasının yenilenmesi taleplerine Ermenistan olumsuz tavır sergilemiştir. Ermenistan Parlamentosu'nun 23 Ağustos 1990'da kabul ettiği Bağımsızlık Bildirgesi'nin 11. maddesinde, Türkiye'nin "Doğu Anadolu Bölgesi" için "Batı Ermenistan" ifadesine yer verilirken, sözde "Ermeni Soykırımı"nın uluslararası alanda tanınması çabaları vurgulanmıştır. Ermenistan Anayasası'nın 13. maddesinin 2. paragrafında, Devlet Arması'nda Ağrı Dağı'nın da bulunduğu kayıtlıdır.¹³

(9) Kamuran Gürün, "Türkiye-Ermenistan İlişkileri", Avrasya Etüdüleri, Cilt 3, Sayı: 1, (İlkbahar 1996), s. 62.

(10) TUSAM, Türkiye-Ermenistan ilişkileri Raporu, Ankara, 2004, s. 2.

(11) Muhammet Örtlek, a.g.m.

(12) Ünal Çeviköz, "Uluslararası İlişkilerde Yeni Dengeler" Görüş, (Ağustos - Eylül 2001), S. 48, s. 11.

(13) Ermenistan Parlamentosu, <http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=eng> Erişim Tarihi: 05.12.2012.

Ermenistan, çeşitli dönemlerde ortaya attığı, Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınıırı belirleyen 1920 tarihli Gümrü ve 1921 tarihli Kars Antlaşmaları'nın yürürlükte olmadığı iddiasını hala savunmaktadır.

4.1. Ermenistan'ın PKK'ya Destek Vermesi ve Türkiye'nin Sévres Sendromu

Türkiye'nin terörle mücadele ile uğraştığı söz konusu süreç, Ermenistan'ın PKK'ya yoğun şekilde askerî destek verdiği dönem olmuştur. Nitekim, Mayıs 1997'de Irak'ın kuzeyinde PKK'nın füzeyle bir Türk helikopterini düşürmesinin ardından, 6 Haziran 1997'de Türkiye'de Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan basın toplantısında Genelkurmay Başkanlığı Genel Sekreteri Erol Özkasnak tarafından yapılan açıklamada, Ermenistan'ın PKK'ya füze temin eden ve gerekli eğitimi veren devletlerden birisi olduğu kesin istihbarat kaynaklarına dayanılarak ifade edilmiştir.¹⁴

PKK terör eylemleri ve Ermeni tasarılarının Batılı ülkelerde gündeme geldiği bir ortamda, Türkiye'de genellikle "Sévres Sendromu" olarak ifade edilen bir parçalanma algılaması başladı. Emekli Büyükelçi Şükür Elekdag'ın Milliyet'te 2-4 Aralık 1994'te yayınlanan makale dizisi bu algılamayı "İki Buçuk Savaş Stratejisi" olarak somutlaştırıyor. Türkiye'nin Yunanistan (1) ve Suriye (1) tarafından dışarıdan, PKK (0,5) tarafından da içeriden kısıtlanarak alındığı yorumunu yapıyordu.¹⁵

4.2. 1998 Yılı Koçaryan'ın Devlet Başkanı Olması

1998 yılında Taşnak Partisinin radikal isimlerinden Robert Koçaryan'ın Ermenistan devlet başkanlığını üstlenmesi ile Türkiye'ye yönelik olumsuz hatta saldırgan olarak nitelendirilebilecek olan Erivan politikaları, kendisini iyice hissettirmeye başlamıştır. 28 Haziran

2000'de Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan, ABD Kongresi'nde etkin olarak Ermeni lobi faaliyetleri yürüten Demokrat ve Cumhuriyetçilerden oluşan Amerikalı parlamenterlerle yaptığı toplantıda, Türkiye'nin sözde soykırımı tanımamasının önemi üzerinde durmuş, ayrıca Azerbaycan'ın Ermenistan'a yönelik ambargosu devam ettiği müddetçe bu ülkeye ABD yardımlarının kısıtlanmasını gerektiren yasa maddesi Section 907'nin önemini Amerikalı parlamenterlere anlatmıştır.¹⁶

Koçaryan, ABD Kongresi'ndeki toplantısından yaklaşık üç ay sonra, 6-8 Eylül 2000 tarihleri arasında New York'ta gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler (BM) Binyıl (Milenyum) Zirvesi'nde yaptığı konuşmasını, Türkiye'yi sözde "soykırım" yapmakla ve bunu kabul etmemekle suçlamak üzerine kurmuştur. Yine, Eylül 2000'de gerçekleşen 55. dönem BM Genel Kurulu'nun genel görüşmelere ayrılan son oturumunda ilk sözü alan Ermenistan Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan, Türkiye'yi sözde soykırımı inkar etmekle suçlamıştır.¹⁷

2005 yılı 1915 olaylarının doksantıncı yılı olması dolayısıyla, ABD ve Avrupa'da yaşayan bazı Ermeni grupları, Osmanlı döneminde Türkler'in Ermeniler'i soykırımı uğrattığını Türkiye'nin bunu kabul etmesi yönündeki kampanyalarını hızlandırdıkları bir dönem olmuştur.

4.3. Ermenistan'ın Azerbaycan (Dağlık Karabağ)'ı Tarafından İşgali

Ankara-Erivan arasında gerginliği tırmandıran diğer bir olay ise, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali ve yurtlarından sürgün edilen (deportation) bir milyon Azerbaycan Türkünün mağduriyeti meselesidir.

(14) TUSAM, Türkiye-Ermenistan ilişkileri Raporu, Ankara, 2004, s. 3.

(15) Baskın Oran, Türk Dış Politikası, İstanbul, 2002, c. 2, s. 236, İletişim Yayınları.

(16) Şenol Kantarcı, Türkiye Ermenistan'a Sınır Kapılarını Açmalı mı?, 2023 Dergisi, Aralık 2004, s. 23.

(17) Şenol Kantarcı, a.g.m. s. 23.

Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarının işgali, Güney Kafkasya'da siyasî istikrarın, ekonomik gelişmenin ve bölgesel işbirliğinin önündeki en önemli engel olmuştur. Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarının işgali neticesinde bir milyondan fazla Azerbaycan Türk'ü evlerinden sürgün edilmiş (deportation) ve göçmen statüsü ile çok zor şartlar altında yaşam mücadelesi vermeye zorlanmıştır.

Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali meselesi, BM'nin birbiri ardına almış olduğu kararlarla uluslararası düzeyde kınanmıştır. 1992 - 1994 yılları arasında devam eden Ermeni işgalleri sırasında BM Güvenlik Konseyi 822, 853, 874, 884 sayılı kararları almıştır. Bu kararlarla Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün dokunulmazlığı, Ermenistan'ın sorunda taraf olduğu ve işgal edilen toprakların hemen ve şartsız olarak terk edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁸

İşgaller sırasında Ermeniler tarafından sürgün edilen (deportation) Azerbaycan Türkleri'ne yönelik etnik temizlik (genocide) stratejisi planlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Öyle ki, söz konusu işgaller sırasında Ermeniler, canlı olarak yakaladıkları bütün Türkleri'ni ya katletmiş ya da esir almışlardır. Ölü olarak ele geçirdikleri Türkleri'ni ise, parçalayarak bedensel bütünlüklerine zarar vermiş, insanlık dışı uygulamalarda bulunmuşlardır.

5. Petrosyan'ın Türkiye Politikası

Ermenistan'daki iç politik gelişmelerin Türkiye yansımaları ve iki ülke arasındaki ilişkilere bakılacak olursa, Başkan Petrosyan'ın dönemi Türkiye ile ilişkiler açısından genel anlamı ile olumlu geçmiştir.

Petrosyan, iktidarı döneminde Türkiye ile ilişkilerini normalleştirme yönünde mesajlar vermiştir. 1991 Mayıs ayındaki Fransa ziyareti sırasında, Ermenistan'ın Türkiye başta olmak üzere, komşuları ile iyi ilişkiler kurmadan tam bağımsızlığına kavuşmasının mümkün olmadığını söyleyen Petrosyan, "ABD ve

Fransa gibi ülkelerde yaşayan Ermeniler de Türkiye ile dostluk ilişkilerinin kurulmasına yardımcı olmalıydılar." demiştir. Bu ifade, Petrosyan'ın, dünyadaki Ermeni diasporasına Türkiye'ye karşı son yıllarda yürütülen dışmanca kampanyaya son verilmesi için verdiği bir işaret olarak yorumlanmıştır.

Türkiye'nin Dağlık Karabağ konusunda girişimlerinden dolayı 1995'te Ermenistan'da bir Soykırım Müzesi açılmıştır.

Ermenistan'ın bağımsızlığını ilanından sonra gündeme gelen ve güvenlik meselesi kadar önem verilen bir başka konu, Ermenistan'ın dış dünyaya açılması olmuştur. Bu anlamda Ermenistan'ın talepleri Türkiye ile bir sınır kapısı açmak, Trabzon - Erivan demiryolunu yeniden canlandırmak ve havayolu trafiği kurmaktır.

Petrosyan döneminde 1997 Mayıs ayında kurulan "Türk-Ermeni İş Geliştirme Komitesi" çalışmalarına devam etmektedir. İstanbul-Erivan uçak seferleri sürmektedir. Ekonomik ilişkiler, ambargo ve Dağlık Karabağ ipoteğinde bulunmakla birlikte sürmektedir.¹⁹

Ermenistan'ın Türkiye'ye yönelik ticaret talebi, o tarihlerden günümüze kadar devam edecek, ancak bu talep Türkiye'den olumlu bir yanıt bulamayacaktır. Türk kamuoyunun çoğunluğu Ermenistan'la ticaret fikrine sıcak bakmasa da, bu konuda tek renkli bir söyleme sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın da içinde bulunduğu bir grup, ilişkilerde bir koz olabileceği gerekçesiyle ticaret yapılmasına sıcak yaklaşmışlardır. "Koz"dan kastedilen, ticaretin kurulmasıyla göbek bağı oluşturmak ve gerektiğinde sürgiden ticaretin kesilmesi tehdidini politik bir manevra olarak kullanmaktır. Ticari kazanç temel amaç olmamaktadır.²⁰

(18) Araz Aslanlı, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", Avrasya Dosyası, (Azerbaycan Özel Sayısı), (İlkbahar 2001), C.7, Sayı, I, s. 405 - 413.

(19) "Ermenilerden Sıcak Yaklaşım", Milliyet, 12 Nisan 1991.

(20) Coşkun Kırcı, "Dış Politikamız Üzerindeki Asıl İpotek", Milliyet, 28 Nisan 1991.

“Diğer yandan Türkiye’deki bazı çevrelerin Ermenistan’la ekonomik ilişkiye sıcak bakması, Azerbaycan’daki resmi çevreler ile halk kesiminin şikayetlerine konu olmuştur. Azeriler, kendilerini öldüren Ermenilere Türkiye’nin yardım etmeyi düşünabiliyor olmasını anlamamaktadırlar. Ayrıca Azerbaycan, Ermenistan’a uyguladığı ambargoyu Türkiye’nin zayıflattığı şikayetinde bulunmuştur. Sonunda Türkiye Azerbaycan’dan ve kendi içinden yükselen bu seslere fazla kayıtsız kalamamış ve ilişkileri dondurmıştır.

Petrosyan’ın Türkiye ile ilişkiler konusunda getirdiği açılımın, Ermenistan’da ve diasporada yaşayan çoğu Ermeni tarafından kabul görmesi mümkün iken, bazı siyasal partilerin, siyasal elitlerin ve çıkar gruplarının güçlü muhalefeti ile engellendiğini ifade etmektedir.²¹

6. Koçaryan’ın Türkiye Politikası

8 Karabağ hareketinin önemli isimlerinden biri olan Robert Koçaryan, 1996 yılında Dağlık Karabağ Cumhurbaşkanı, 20 Mart 1997’de Ermenistan Başbakanı ve Nisan 1998’de, 2003 yılındaki seçimlere kadar Ermenistan Devlet Başkanı olmuştur.

Koçaryan’ın başkanlığı ile birlikte Ermenistan Türkiye politikasının temelinde tamamen soykırımı oturtmuştur. Daha sonra Türkiye’nin ilişkilerde Dağlık Karabağ konusuna öncelik vermesi üzerine soykırımın Türkiye tarafından kabulü için diasporadaki Ermenileri harekete geçirmiş ve İsveç’ten Hollanda’ya, ABD’den Avusturalya’ya kadar çeşitli devletlerde girişimlerde bulunmuştur.

Koçaryan, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili olarak da uzlaşmaktan uzak bir görüntü sergilemiştir. Koçaryan, Karabağ’daki askeri başarıda pay sahibidir ve Karabağ konusunda bağımsızlıktan başka bir statünün kabul edilmeyeceği görüşündedir. Bu tavizsiz tavrı nedeniyle Ermeni aşırıları ile lobilerinin desteğine sahiptir. Koçaryan, Ermenistan,

Karabağ ve diaspora arasındaki etkin konumunu Taşnaklara verdiği destekle pekiştirme yoluna gitmiş ve bunun için öncelikle Taşnaklara konan tüm yasakları kaldırmıştır.²²

Koçaryan’ın başkan seçilmesinin ardından Ermenistan’ın Türkiye ile ilk üst düzeyli teması 5 Haziran 1998’de Yalta’da yapılan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Zirvesi’nde gerçekleşmiştir. Görüşme Ermenistan tarafının talebi ve Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kuçma’nın arabuluculuğu ile yapılmıştır. Görüşmede Ermenistan, Alicant sınır kapısının açılmasını ve ilişkilerin normale döndürülmesini talep ederken, Türkiye, Ermenistan’ın işgal ettiği topraklardan çıkmadan bir sonuca ulaşamayacağını söylemiştir. Görüşmede Süleyman Demirel, soykırım iddialarını da gündeme getirerek bu konu ile uğraşmanın iki ülkeye de fayda getirmeyeceğini belirtmiştir.

Ermenistan, Türkiye’nin bir an önce Dağlık Karabağ yüzünden uyguladığı ambargoyu kaldırmasını ve yine iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulmasını istemektedir.²³

Bilindiği üzere Türkiye’nin Ermenistan ile diplomatik ilişki kurması iki koşula bağlanmıştır. Bunlardan birincisi Türkiye’ye karşı soykırım iddiaları ileri sürülmesinden vazgeçilmesidir. İkincisi ise Karabağ sorununun çözümüdür. Dönemin Başbakanı Ecevit’in 5 Haziran 2001 tarihinde verdiği bir beyanatta yukarıda değinilen iki koşula bir üçüncüsünü ekledi: Nahçıvan ile Azerbaycan arasında bir koridor açılması.

7. Türkiye-Ermenistan Ekonomik İlişkileri

Coğrafi anlamda Türkiye ve Azerbaycan arasında sıkışan Ermenistan’ın İran ve Gürcistan, hayat damarları haline gelmiştir.

(21) Tesev Bülteni, 20.07.2005.

(22) Nazmi Gül, “21. Yüzyıl Başlangıcında Haydat”, Stratejik Analiz, Cilt: 1, Sayı: 2, Haziran 2000, s. 27.

(23) Şirin Payzın, “Koçaryan: Barışalım ama geçmişi de unutmayalım”, Diploması Yazıları, No: 1. Haziran 1998, s.30.

Türkiye-Ermenistan arasındaki ticari ilişkiler, Azeri-Ermeni savaşı ile son bulmuştur. Dağlık Karabağ sorunu Türkiye-Ermeni ilişkilerinde belirleyici bir parametre teşkil etmiştir. Türkiye, Azerbaycan'ın yanında olduğunu açıkça ortaya koymuş ve Ermenistan'ı yanlış politikalarından dolayı uyarmıştır. Politik gelişmelerdeki olumsuzluklar doğal olarak ekonomik ilişkilere de yansımıştır. Ermenistan'a uygulanan ekonomik ambargo ile resmi anlamda ekonomik ilişkiler durmuştur.

Azerbaycan ise, Türkiye'nin Ermenistan'a ambargosunu kaldırması ve sınır kapılarının açılması ile ABD'nin kendilerine olan ambargosunu kaldırmasını koşul olarak görmüştür. Bu doğrultuda Azerbaycan'ın Washington'daki büyükelçisi, 1995'de Türkiye ile Ermenistan'ın ilişkilerinin gelişmesinin gayet doğal olacağını, ancak buna paralel olarak ABD'nin de Azerbaycan'a karşı politikasını değiştirmesi gerekeceğini vurgulamıştır. Türkiye'nin Ermenistan'a uyguladığı ekonomik ambargoya rağmen, tahminlere göre iki ülke arasında 150 milyon dolara yaklaşan bir ticaret yapılmaktadır. Ayrıca ileriye yönelik girişimler başlatılmış, bu doğrultuda İstanbul-Erivan arasında haftada 2 gün uçak seferi yapılmaya başlanmış ve Kars demiryolu bakıma alınmıştır. 1997'de kurulan Türk-Ermeni İş Geliştirme Komitesi çalışmalarına devam etmektedir. Ermeni işadamları Türkiye'deki ürünleri ve pazarları sürekli takip etmekte ve Ermenistan'daki fuarlara Türk işadamlarını çağırılmaktadırlar.²⁴

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ), Türkiye ile Ermenistan arasında ilişkilerin sürekliliği açısından önemli bir köprü vazifesi görmektedir. Karadeniz ve Avrupa ile bağlantılar açısından stratejik öneme sahip olan ve Türkiye'nin öncülüğünde kurulan bu örgüt içinde ilişkiler genel bir çerçevede sürdürülmektedir.

Türkiye ile Ermenistan'ın bölgesel ve ekonomik olarak birarada oldukları diğer bir platform da TRACECA (Transport Corridor

Europe-Caucasus-Asia)'dır. Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılığını öngören projenin temelleri, 1993'de, Brüksel'de, 3 Kafkasya ve 5 Orta Asya Cumhuriyeti'nin AB ile yaptığı anlaşmayla atılmıştır. 1995'de Viyana'da yapılan ikinci toplantıda güzergah belirlenmiştir. Daha sonraki yıllarda projeye yeni ülkeler de eklenmiş ve Türkiye de buraya katılmıştır. AB'nin ve Avrupa ülkelerinin çeşitli düzeylerde ekonomik yardımları olmuştur.

Son olarak 8 Eylül 1998'de Bakü'de TRACECA ile ilgili bir toplantı yapılmış ve sonucunda Bakü Deklarasyonu yayınlanmıştır. Bu toplantıya TRACECA içindeki 14 devlet, 33 gözlemci devlet ve 12 uluslararası örgüt iştirak etmiştir. Bölgesel işbirliğini, ekonomik gelişmeyi, Avrupa ile Asya'nın bağlarını sıkılaştırmaya veya kısaca 21. yüzyılın İpek Yolunu canlandırmaya çalışan bu gelişme tüm taraflar için kayda değer bir konumdadır. Ermenistan, bu projede de dışarıda bırakıldığını düşünmekte ve yeni alternatifler üretmekte ve özellikle İran'ı da buraya dahil etmeye çalışmaktadır. Azerbaycan'ın bu projede gittikçe öne çıkması veya Gürcistan'ın fazla ekonomik yardım alması Ermenistan'ı tedirgin etmektedir. 21.Yüzyılın İpek Yolu projesi altında KEİÖ gibi tüm tarafları toplayabilecek ve çıkarları açısından herkesin lehine olabilecek bir gelişmedir.

Ermenistan istikrarsız siyasi ortamı ve savaş durumu nedeniyle yabancı sermaye tarafından tercih edilmemektedir.

2000'lerin Ermenistan'ında % 50'si açlık sınırında ciddi sıkıntılar çeken halk, gelişimini, diğer ülkelerde yaşayan akrabaları ile çeşitli diaspora ve uluslararası hükümet dışı örgütlerin (NGO) gönderdiği yardımlarla sürdürmektedir.

Göç nedeniyle kalifiye işgücünü sürekli kaybedişi, Ermenistan ekonomisini olumsuz etkileyen bir diğer önemli faktördür. Ermenistan resmi rakamlarına göre, 1990-2001

(24) Sedat Laçiner, a.g.m., S., 335.

yılları arasında 900 bin Ermeni, ekonomik nedenlerden dolayı Ermenistan'ı terk etmiştir.

Ekonomideki kötü tablonun nedenlerinden birisini de rüşvetin neredeyse resmiyet kazanması hususu ile açıklamak mümkündür. Özelleştirme ihalelerinde yapılan yolsuzluklar ve usulsüzlükler serbest ekonomik ilişkilerin gelişmesine ciddi şekilde engel olan bir diğer faktördür.²⁵

8. 2002 Yılı Türkiye-Ermenistan İlişkileri

2002 yılı Türk ve Ermeni Dışişleri Bakanlarının en fazla bir araya geldikleri yıl olmuştur. Bakanlar bazı uluslararası toplantılardan yararlanarak, Mayıs'ta Reykjavik'te,²⁶ Haziran'da İstanbul'da²⁷ ve Eylülde New York'ta görüşmüşlerdir. Bu toplantılarda, Türkiye Karabağ sorununun çözümüne öncelik verirken, Ermenistan Türkiye ile diplomatik ilişkilerin kurulması ve kara sınırının açılmasına önem vermiştir. Bu toplantılarda bir ilerleme sağlanmamış olmakla beraber, özellikle Ermeni tarafı, bu görüşmelerin devamından yana olduklarını çeşitli kez dile getirmiştir. Ancak, Türkiye'deki genel seçimler ve Ermenistan'daki devlet başkanlığı seçimleri dışişleri bakanları toplantılarının kesilmesine neden olmuştur.

Ermenistan Dışişleri Bakanı 2002 yılı içinde her vesileyle Türkiye ile önkoşulsuz diplomatik ilişki kurulmasını ve iki ülke arasındaki kara sınırının açılmasını istediklerini dile getirmiştir. Türkiye'nin Ermenistan ile diplomatik ilişki kurmaması ve sınırın kapalı olması; Ermenistan'ın Karabağ'ı ve diğer Azerbaycan topraklarını işgal etmiş bulunmasının, Türkiye'ye karşı soykırım iddiaları ileri sürmesinin ve Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve sınırlarının dokunulmazlığını resmen tanımak istemesinin bir sonucudur. Ermenistan ile önkoşulsuz diplomatik ilişki kurulduğu ve sınırlar açıldığı takdirde Ermenistan'ın

yukarıda saydığımız sorunların çözümü için gayret göstermesine gerek kalmayacaktır. O nedenle önkoşulsuz diplomatik ilişki kurulması Türkiye'nin çıkarlarına aykırıdır.

8.1. Ermeni Araştırmaları Türkiye Kongresi

Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ermeni sorunu, Ermeniler ve Ermenistan konularında Türkiye'de araştırma yapan bilim adamları ve yazarları bir araya getirmek, bu konuları çeşitli yönleriyle tartışmak ve üzerinde görüş birliği olan hususları içeren bir bildirge yayınlanmasını sağlamak üzere 20-21 Nisan 2002 tarihlerinde Ankara'da, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in katılımıyla, konu ile ilgili Türk bilim adamları ve yazarların davet edildiği bir "Ermeni Araştırmaları Türkiye Kongresi" düzenledi. Kongreye, katılımcı sayısının 130 ve sunulan tebliğlerin 115 adet olması itibarıyla, bu konuda Türkiye'de yapılan en büyük toplantı oldu.²⁸

8.2. Ararat Filmi

Ermeni asıllı Kanada vatandaşı ve sanat filmleri çevirmekle ün yapmış yönetmen Atom Egoyan'ın "Ararat" (Ağrı Dağı) adını taşıyan bir film çekmesi ve bu filmin sözde Ermeni soykırımını konu alması Türk basınında filmin niteliği hakkında tartışma yaratmıştır. Ermeni Araştırmaları Enstitüsü'nün iki mensubu, Dr. Sedat Laçiner ve Dr. Şenol Kantarcı, filmin senaryosunu esas alarak bu konuda derinliğine bir inceleme yaptılar ve "Ararat: Sanatsal Ermeni Propagandası" başlığını taşıyan bir kitap yayınladılar.²⁹ Bu kitap Ararat filminin propaganda için yapıldığını açık bir şekilde ortaya koymuştur.

(25) Sedat Laçiner, "Ermenistan Dış Politikası ve Belirleyici Temel Faktörler 1991-2002", Ermeni Araştırmaları, C. 1., S., 5. Bahar 2002.

(26) Ömer E. Lüttem, "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları, Sayı: 5, s. 25-27.

(27) Lüttem, "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları, Sayı: 6, s. 7-9.

(28) Lüttem, "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları, Sayı: 5, Bahar 2002, s. 25.

(29) Lüttem, a.g.m., Ermeni Araştırmaları, Sayı: 5, s. 26.

8.3. Reykjavik Görüşmesi

Türkiye'nin girişimi üzerine Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan Dışişleri Bakanları, NATO Dışişleri Bakanları toplantısının yapıldığı Reykjavik şehrinde, 15 Mayıs 2002 tarihinde, bir araya geldiler. Toplantıdan sonra yapılan açıklamada, bakanların güvenlik ve bölgesel işbirliği alanında mevcut sorunların çözüm yollarını tartıştıkları” belirtilmiştir.³⁰

8.4. Dışişleri Bakanlarının İstanbul Toplantısı

Türkiye ve Ermenistan Dışişleri Bakanları, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatının kuruluşunun onuncu yıldönümü vesilesiyle İstanbul'da yapılan kutlama toplantısından yararlanarak 25 Haziran 2002 tarihinde bir görüşme yaptılar.

Ermeniler için esas amaç, hiçbir taviz vermeden, Türkiye ile diplomatik ilişkilerin kurulması ve sınırların açılmasıdır. Ermeniler, Azerbaycan'ın görüşlerini benimsemediği için Türkiye'nin Karabağ sorununun çözümünü çalışmalarında yer almasını istememektedir. Ancak bu hususta ısrar etmenin Türkiye ile aynı masaya oturmalarını engelleyeceğinin bilinci içinde, ikili ilişkiler konusuna öncelik vermeye çalışarak Karabağ sorununun görüşülmesini kabul etmektedirler. Ayrıca Türkiye Karabağ sorunun çözümünde rol oynamaya başlayınca, Azerbaycan görüşlerini çekincesiz desteklemeden vazgeçeceğini ve daha “denge” bir tutum alacağını ümit etmektedirler.

Türkiye ise Karabağ sorunu çözümlenmeden ikili ilişkilerde bir iyileşme sağlanamayacağı noktasından hareketle bu çözüme aktif olarak katılmayı arzulamakta ve bu nedenle de Ermenilerin diplomatik ilişki kurma taleplerine değil Karabağ sorununun görüşülmesine öncelik vermektedir. Gerçekten de Karabağ sorununun çözümlenmesi Türk-Ermeni ilişkilerinin gelişmesinin önündeki engellerden birini ortadan kaldıracaktır. Bundan sonra Türkiye ile Ermenistan arasındaki diğer meselelerin, diğer bir deyimle soykırım

iddiaları, Türkiye-Ermenistan sınırının değişmezliği ve Türkiye'nin doğu bölgelerinin Ermenistan olarak adlandırılması gibi sorunların bir çözüme bağlanması gerekecek ve diplomatik ilişki kurulması ve sınırların açılması ancak bundan sonra mümkün olabilecektir.³¹

9. 2003 Yılı Türkiye-Ermenistan İlişkileri

2003 yılının Ermenistan açısından en önemli gelişmesi, “Başkanlık Seçimleri”dir. Ermenistan Başkanlık Seçimleri 19 Şubat 2003 tarihinde yapılmıştır. Adayların hiçbiri ilk turda seçilmek için gerekli oyu alamadığından 5 Mart 2003 tarihinde ikinci tur yapılması gerekmiş ve beş yıl için Ermenistan'ın Devlet Başkanı olarak Robert Koçaryan oyların % 67,5'ini alarak yeniden Devlet Başkanı olmuştur. Koçaryan, Taşnakların talebine ve ülkedeki genel yaklaşıma uygun olarak seçim programında Ermeni “Soykırımı”nın uluslararası alanda tanınması için çalışacağını tekrarlamıştır.³²

11

9.1. Önkoşul Olmadan İlişkilerin Normalleşmesi

Türkiye ile Ermenistan arasında başlıca üç sorun vardır. Bunlar Ermenistan'ın Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve sınırlarının dokunulmazlığını şimdiye kadar tanımamış olması, Türkiye'ye karşı soykırım suçlamaları ileri sürmesi ve Ermenistan'ın Karabağ'ı ve Azerbaycan'a ait diğer toprakları işgal etmiş olmasıdır. Türkiye Ermenistan'la diplomatik ilişki kurulmasını ve kara sınırının açılmasını bu üç sorunun çözümüne veya çözüm yoluna girmesine bağlamıştır.

Ermenistan ise Türkiye ile diplomatik ilişki kurulmasını ve kara sınırının açılmasını ve böylece ilişkilerinin normalleştirilmesini çok istemekle beraber bu konunun “önkoşul olmadan” gerçekleştirilmesinde ısrar

(30) Ermeni Araştırmaları, Sayı: 1, s. 34.

(31) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergilicerik&IcerikNo=285> Erişim Tarihi: 06.12.2012.

(32) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergilicerik&IcerikNo=80> Erişim Tarihi: 06.12.2012.

etmektedir. Diğer bir deyimle Ermenistan yukarıda saydığımız üç sorun hakkında kendi tutumunu değiştirmeden Türkiye'nin tutumunu değiştirmesini beklemektedir.³³

9.2. Dışişleri Bakanlarının New York Toplantısı 25 Eylül 2003

İki ülkenin Dışişleri Bakanları Eylül ayı sonuna doğru Birleşmiş Milletler Genel Kurul toplantılarına katılarak burada geleneksel konuşmalarını yaptılar. Ayrıca bu fırsattan yararlanarak ikili görüşmelerde bulundular.

Vardan Oskanyan, 25 Eylül günü yaptığı Genel Kurul konuşmasının büyük bir bölümünü, Azerbaycan Başbakanı İlham Aliyev'in aynı forumda birkaç gün önce yaptığı ve Ermenistan'ı eleştiren konuşmasına cevap vermeye ayırmış ve ülkesinin Türkiye ile ilişkilerine değinmemiştir. Ancak, konuşmasının sonuna doğru, sözde Ermeni soykırımından şu şekilde bahsetmiştir: "Bizim için, tüm insanlık için, önemli olan bir diğer konu da Ermenistan'ın dünyadaki ülkeleri ve hükümetleri 20. Yüzyılın ilk soykırımını tanımaya ve kınamaya çağırmasıdır. Soykırımından kurtulanlar ile onların çocukları, geleceğe dönük olarak, ancak geçmişi de unutmadan, demokratik Ermenistan'ın kurulmasına yardım etmektedirler." Oskanyan'ın konuşmasının tamamı dikkate alındığında bu cümlenin konu dışı kaldığı görülmektedir. Bu da, her yıl bu sözde soykırımı BM Genel Kurul konuşmasında dile getirmiş olan Ermeni Bakanın, bu yıl bahsetmediği takdirde kendisine özellikle Taşnaklar tarafından yöneltilecek eleştirilerden çekinerek hareket ettiğini düşündürmektedir.

10. 2004 Yılı Türkiye-Ermenistan İlişkileri

10.1 Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Azerbaycan Ziyareti 9-10 Ocak 2004

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 9-10 Ocak 2004 tarihlerinde Azerbaycan'a resmi

bir ziyarette bulunmuştur. Gül, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Milli Meclis Başkanı Murtuz Aleskerov, Başbakan Artur Rasizade, Başbakan Yardımcısı Abid Şerifov ve Dışişleri Bakanı Vilayet Guliyev ile görüşmeler yapmıştır.

Gül'ün bu ziyaretinde, ikili işbirliği konuları yanında, Karabağ sorunu başta olmak üzere Ermenistan ile olan ilişkileri öncelikli olarak ele alındığı gözlemlenmiştir. Abdullah Gül'ün, selefi İsmail Cem gibi, Ermenistan Dışişleri Bakanı Oskanyan ile ikili görüşmeleri sürdürmesi ve Oskanyan'ın bu görüşmeler hakkında iyimser beyanlarda bulunması Azerilerde, ister istemez, bazı endişeler yaratmıştır.³⁴

10.2. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın ABD Ziyareti

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2004 Ocak ayında ABD'ye yapacağı resmi ziyaret öncesinde bu ülkedeki Ermeni örgütleri ve taraftarları bazı girişimlerde bulundular.

Amerikan Kongresinde Ermeni Çıkarları Grubu (Armenian Caucus) Eş Başkanları olan Temsilciler Meclisi üyeleri Frank Pallone ve Joe Knollenberg, Başkan Bush'a gönderilmek üzere kaleme aldıkları ve Kongrenin diğer üyelerinin imzasına sundukları bir mektupta, özetle, Türkiye-Ermenistan arasında ekonomik, siyasi ve kültürel bağların tekrar kurulabilmesi için Türkiye'nin Ermenistan'a uyguladığı ambargoyu derhal kaldırmasını Başbakan Erdoğan'dan ısrarla istemesini talep ettiler. Bu mektubun elli kadar imza toplayabilmesi³⁵ Ermeni Çıkarları Grubunun yarısından fazlasının imzalamadığını göstermektedir. Diğer yandan bu mektubun, sadece sınırların açılması konusunu ele alması ve alışılmışın aksine, soykırım iddialarına

(33) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&IcerikNo=64> Erişim Tarihi: 06.12.2012.

(34) ANS TV, Bakü, 10.01.2004; <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&IcerikNo=46> Erişim Tarihi: 07.12.2012.

(35) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&IcerikNo=46> Erişim Tarihi: 07.12.2012.

değınmemesi Ermenistan Hükümetinin řu sırada sınırların açılmasına birinci derecede önem verdiğinin kanıtını oluşturmaktadır.

Başbakan Erdoğan'a Amerikan Musevi Kongresi tarafından Kahramanlık Ödülü verilecek olması ABD'de en büyük Ermeni örgütü olan, Taşnak eğilimli, Armenian National Committee of America (ANCA) tarafından itirazla karşılandı. Bu örgütün Başkanı Kenneth V. Hachikian Amerika Yunan Enstitüsü Kurucusu Gene Rossides ile birlikte Amerikan Musevi Kongresi Başkanı Rosen'e bir mektup göndererek. Recep Tayyip Erdoğan'ın Dünyanın en fazla işkence yapan, insan haklarını ihlal eden ve gazetecileri hapseden bir milletin başbakanı olduğu, Türk Hükümetinin bağımsız Kıbrıs devletinin üçte birinden fazlasını işgal ettiği, Ermeni soykırımını inkar etmeleri için ABD, İsrail ve diğer ülkelere baskı yaptığı gibi ve diğer bazı iddialarda bulunarak Başbakan Erdoğan'a ödül verilecek olmasının kendilerinde yarattığı hayal kırıklığını dile getirdiler.³⁶

Diğer yandan ANCA Başkan Bush'a faks mesajları gönderilmesi için bir kampanyaya başladı. Bu mesajlarda Başkan Bush'tan, Türk Hükümetinin Ermeni soykırımının inkarına yönelik "utanç verici ve ahlak dışı" kampanyasına son vermesini, Ermenistan'a uyguladığı ambargoyu kaldırmasını, Yukarı Karabağ barış sürecine müdahale etmekten vazgeçmesini sağlamak üzere Başbakan Erdoğan'a baskı yapması isteniyordu.

Başbakan Erdoğan ABD ziyareti sırasında Ermeni sorununa 27 Ocak 2004 tarihinde New York'ta Türk Evi'nde ABD'deki Türklere yaptığı konuşmada değindi. Bu konuda müdafaada değil taarruzda bir siyaset düşündüklerini ifade etmek suretiyle Türkiye'nin daha aktif bir politika izlemek istediğinin işaretini veren Başbakan "Tarihte Ermenilerin de bizim de yaptıklarımız var. Biz kendimizi anlatalım. Önemli olan güçlü olmaktır. Eğer güçlü olmazsanız size çok elbise dikerler. Güçlü olursanız bunların hepsi ortadan kalkar" dedi. Ayrıca bu konunun tarihçilerin

işi olduğunu ifadeyle "Biz bugüne, geleceğe bakalım" şeklinde konuştu. Başbakan ayrıca sınır kapılarının açılması için bölge kentlerinde yaşayanlardan yoğun talepler geldiğine de değinerek, Türkiye'nin dostluk elinin karşılıksız kalmaması halinde bunun gerçekleşebileceği imasında bulundu.³⁷

10.3. Ermeni Araştırmaları II. Kongresi

Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Ermeni Araştırmaları Enstitüsü ile Ankara Ticaret Odası tarafından ortaklaşa düzenlenen ve çok sayıda Türk ve bazı yabancı bilim adamının katıldığı Ermeni Araştırmaları II. Kongresi³⁸ 29-30 Mayıs 2004 tarihinde Ankara'da toplanmıştır.

Kongreye iki gün boyunca, 36 oturumda, Ermeni Sorunu, Ermeniler ve Ermenistan konularının her yönünü ele alan 130 kadar tebliğ sunulmuştur. Tebliğ sayısının fazlalığı ve konuların çeşitliliği Türkiye'de Ermeni sorununa karşı duyulan ilginin kanıtını oluşturmuştur. Türk Ermenileri Patriği: Mesrop'un Kongreye bir mesaj göndermesi ve tanınmış yazar Levon Panos Dabağyan'ın Türkiye Ermenileri konusunda bir tebliğ sunması memnuniyet yaratmıştır.

Konferansa katılan İstanbul milletvekili Şükrü Elekdağ'ın Amerika'da Bir Anadolu Medeniyetleri Müzesi kurulması önerisi ile Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu ve diğer bilim adamlarının, "Ermeniler: Sürgün ve Göç" başlığıyla hazırladıkları kitap hakkındaki açıklamaları büyük ilgi ile karşılanmıştır.

10.4. Türk ve Ermeni Tarihçileri Toplantısı

Avusturya Türk Bilim Ofisinden Dr. İnanç Atılğan 9 Mart 2004 tarihinde yaptığı

(36) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=46> Erişim Tarihi: 07.12.2012.

(37) Hürriyet, 28.01.2004; <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=46> Erişim Tarihi: 07.12.2012.

(38) Ermeni Araştırmaları, No:5, S. 7.

bir açıklamada³⁹ Viyana’da özel bir bilimsel girişim olarak, Viyana Türk-Ermeni Platformu (VAT) kurulduğunu bildirmiştir. Açıklamaya göre bu girişimin amacı Ermeni-Türk sorunu için sadece tarih bilimi malzemesi ve yöntemlerinin kullanılacağı bir diyalog ortamı hazırlamaktır. Platformun kurucuları iki Avusturyalı (Prof. Dr. W. Bihl ve K. Tomenendal) bir Ermeni (Dr. A. Ohancanyan) ve bir Türk’tür. (Dr. İnanç Atılgan). Bu konu Türk Tarih Kurumu ve Ermenistan Bilimler Akademisinden ikişer bilim adamı tarafından tartışılacak ve moderatörlüğü Avusturyalı Prof. Wolfdieter Bihl üstlenecektir. Toplantılara Türkiye’de Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu ile Kurumun Ermeni Masası Başkanı Prof. Dr. Hikmet Özdemir, Ermenistan’dan ise Erivan Soykırım Müzesi Müdürü Prof. Dr. Lavrenti Barseghian ve Ermeni Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsünden Prof. Dr. Ashot Melkonian katılmışlardır.

14

Bu toplantıların önemi Türk ve Ermeni tarihçilerini ilk kez, bilimsel bir ortamda ve eşit haklara sahip durumda bir araya getirecek olmasıdır. Tarafların arasında büyük görüş ayrılıkları bulunduğundan bu toplantıların sonucunda soykırım iddiaları konusunda mutabakata varmaları beklenemez. Ancak yayınlanması planlanan kitap her iki tarafın tezlerini ayrıntılarıyla ortaya koyacağından bu konuyu bilimsel açıdan inceleyecekler için bir referans teşkil edecektir.⁴⁰

10.5. NATO Zirve Toplantısı’nda Yapılan Görüşmeler 29 Haziran 2004

Ermenistan Dışişleri Bakanı Vardan Oskanyan, 29 Haziran 2004 tarihinde İstanbul’da yapılan NATO Zirve Toplantısı’nda ülkesini temsil etmiş ayrıca Dışişleri Bakanı Gül ve Azerbaycan Dışişleri Bakanı Mehmetyarov görüşmelerde bulunmuştur. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ı da ziyaret etmiştir.

Başbakan Erdoğan, Türkiye’nin komşularıyla olan sorunların çözümlemek gayreti

içinde olduklarını, her zaman “kazan kazan” zihniyetiyle hareket ettiklerini, Ermenistan ile bağları korumak istediklerini, ancak Ermenistan kaçırırsa bir yere kadar peşinden koşacaklarını söyledikten sonra, soykırımla uğraşmanın bir sonuç vermeyeceğini, bu konu ile tarihçilerin uğraşması gerektiğini ve geleceğin dünyasını inşa etmekte yarar olduğunu ifade etmiştir. Üçlü toplantıdan sonra ise bir Ermeni gazetesinin sorusuna cevaben üçlü toplantılara devamda fayda olduğunu, bu toplantıların kazanan ve kaybeden olmayacak şekilde sorunların çözümüne yardımcı olacağını söylemiştir.⁴¹

Oskanyan NATO Zirve Toplantısı’nda yaptığı konuşmada Türkiye’nin coğrafya bakımından Kafkasya ile Avrupa arasında bir köprü oluşturduğunu, Türkiye’nin Kafkasya ülkeleri ile aynı sınırları paylaşan tek NATO ülkesi olduğunu, ayrıca artık Kafkaslar’ın Avrupa Birliği’nin “Yeni Komşuluk Girişimi”ne dahil bulunduğunu, Ermenistan’ın Avrupa ile bağlantısının Türkiye’den geçtiğini söylemiş ve bu bölgenin gerçek komşuluk ilişkileri içine girmesi için Türkiye’nin, Azerbaycan ve Gürcistan ile olduğu gibi, Ermenistan ile de normal ilişkilere sahip olması gerektiğini, bunun Karabağ sorunu üzerinde ölçülemeyecek kadar olumlu etkileri olacağını ifade etmiştir.⁴²

Görüldüğü üzere Ermenistan Dışişleri Bakanının başlıca kaygısı Türkiye ile diplomatik ilişkiler kurulmasını sağlamaktır. Ayrıca bunun Karabağ sorununun çözümüne katkıda bulunacağını iddia etmektedir. Oysa Ermenistan’ın, Türkiye ile ilişkileri normal duruma geldikten sonra, Karabağ sorununun çözümü için gayret göstermesi beklenmemelidir.

(39) Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı: 12-13, Kış 2003–İlkbahar 2004, s. 26-27.

(40) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=35> Erişim Tarihi: 07.12.2012

(41) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=22> Erişim Tarihi: 07.12.2012

(42) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=22> Erişim Tarihi: 07.12.2012

11. 2005 Yılı Türkiye-Ermenistan İlişkileri

11.1. Türkiye'deki Gelişmeler

Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili tartışmalar, AB ülkelerinin 16-17 Aralık 2004 tarihinde yaptıkları doruk toplantısında Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına karar verilmesiyle Türk kamuoyunu ilgilendiren başlıca mesele haline dönüşmüştür. Bu arada Ermeni soykırım iddiaları ve bu iddiaların Türkiye'nin AB üyeliği sürecine olası etkileri de çok tartışılmıştır. Yine bu dönemde Orhan Pamuk olayı, CHP'nin Ermeni sorununun çözümüne ilişkin önerileri, Amerikalı tanınmış tarihçi Justin McCarthy'nin verdiği konferans çok ilgi çekmiş, TBMM AB Uyum ve Dışişleri Komisyonları bir toplantı düzenleyerek Ermeni sorunu konusunda uzmanlığı bulunan üç emekli büyükelçi ile üç Türkiye Ermenisi yazarı dinlemiştir. Kısa süre sonra TBMM Ermeni sorunu hakkında genel görüşme yapmış ve milletvekillerinin Mavi Kitap hakkında İngiltere Parlamentosu üyelerine bir mektup göndermesine karar verilmiştir. Ayrıca bu konuda bir bildiri kabul edilmiştir. Başbakan Erdoğan'ın Ermenistan Devlet Başkanı Koçaryan'a iki ülkenin bir tarihçiler komisyonu kurmasını önermesi, Türkiye'nin bu konuda aktif bir politika izlemeye başladığının işaretini oluşturmuştur. Mayıs ayı sonunda Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlenmesi planlanan ve Ermeni görüşlerini destekleyen Türk bilim adamlarının katılacağı bir konferansın gördüğü tepkiler üzerine ertelenmesi de kamuoyunu uzunca bir süre meşgul etmiştir.

11.2. Orhan Pamuk Olayı

Tanınmış Yazar Orhan Pamuk'un İsviçre'de yayınlanan Tages Anzeiger gazetesinin "Das Magazin" isimli kültür ekine verdiği bir mülakatta "30 bin Kürt'ü ve bir milyon Ermeni'yi öldürdük, Türkiye'de hiç kimse bunu dile getirmeye cesaret edemiyor. Ben

ediyorum" şeklindeki açıklaması Türkiye'de çok yankı bulmuştur. Çoğunluk Orhan Pamuk'u bu hiçbir bilimsel temele dayanmayan sözleri için şiddetle eleştirmiş, bazı kişiler Orhan Pamuk için suç duyurusunda bulunmuşlar, bazıları da tazminat davası açacaklarını söylemişlerdir. Yazarın bu sözleri yeni kitabının Avrupa'da satışını arttırmak için sarf ettiği iddia edilmiştir. Bazı yazarlar Orhan Pamuk'un Nobel Ödülü almak için böyle davrandığını ileri sürmüştür.⁴³ Buna karşın, bazıları da, ifade özgürlüğünü esas alarak, Pamuk'u savunmuşlardır. Orhan Pamuk'un kitaplarını yayınlayan İletişim Yayınevi "Pamuk'un sözlerinin, bu topraklarda yaşanmış ve pek çok insanın canına mal olmuş olayların hala yeterince konuşulmamasına, sorgulanmamasına yönelik olduğunu bildirmiştir.⁴⁴ Tabii Ermeniler Orhan Pamuk'u kahraman gibi görmüşlerdir.⁴⁵ Orhan Pamuk ise bu konuda, tahammülsüzlüğün geçmişte ne büyük acılara yol açtığını ifade etmeye çalıştığını söylemiş ancak pek etkili olamamış ve Türk kamuoyunda büyük bir itibar kaybına uğramıştır.

11.3. CHP'nin Ermeni Sorununa Çözüm Önerileri

CHP Başkanı Deniz Baykal, 1 Mart 2005 tarihinde Meclis Grubunda yaptığı bir konuşmada sorunun çözümü için üç aşamalı yeni bir politika izlenmesini öne sürmüştür.⁴⁶ Buna göre birinci aşamada tehcir konusunu incelemek üzere, eşit sayıda Türk ve Ermeni tarihçilerinden oluşacak bir komisyon kurulacak, ikinci aşamada yalnız Türkiye ve Ermenistan'ın değil, soruna taraftar olan diğer ülkelerin (ABD, İngiltere, Rusya, Almanya, Fransa ve diğer) arşivleri de incelemeye açılacak, üçüncü aşamada ise komisyonun yapacağı inceleme ve tartışmaların zabıtları uluslararası bir kuruluş (mesela UNESCO) tarafından tutulup kamuoyuna açıklanacaktır.

(43) Fatih Altaylı, "Kara Yazar", Hürriyet, 21.02.2005

(44) Zaman, 19.02.2005

(45) "Ermeniler Kahraman İlan Etti", Hürriyet 27.02.2005

(46) Murat Yetkin, "Soykırım İçin Atak", Radikal, 01.03.2005

CHP lideri bu girişimin amacını şu şekilde izah etmiştir:⁴⁷ “1915 olaylarının doksanıncı yılı olması dolayısıyla, ABD ve Avrupa’da yaşayan bazı Ermeni grupları, Osmanlı döneminde Türkler’in Ermenileri soykırıma uğrattığını Türkiye’nin kabul etmesi yönünde kampanyayı hızlandırdılar. Türkiye artık bu sorunla meşgul olmaktan yoruldu ve sıkıldı. Oysa biz, Türkiye’nin sürekli savunmada kalmasını gerektirecek hiçbir şeyin olmadığını düşünüyoruz. Bu eğilimi tersine çevirmenin, sorunu bütün boyutlarıyla kamuoyu önünde tartışmanın gereğine inanıyoruz. Herkes ne biliyorsa söylesin, eteğindeki taşı döksün. Gerçek ortaya çıksın.”

11.4. Justin McCarthy’nin Konferansı

Prof. Dr. Justin McCarthy, CHP daveti üzerine Türkiye’ye gelmiş ve 24 Mart 2005 tarihinde, TBMM eski Senato salonunda, Meclis Başkanı Bülent Arınç, CHP Başkanı Deniz Baykal, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ve diğer bazı bakanlar ile çok sayıda milletvekili ve dinleyicinin katıldığı bir konferans vermiş ve soruları cevaplamıştır.

McCarthy konferansında geçmişte Ermeni sorununun hangi koşullar altında ortaya çıktığı ve geliştiğini açıklamakta ve bu çerçevede büyük devletlerin oynadığı role değinmektedir. Diğer yandan Ermeni sorununa ilişkin araştırmalarda propaganda yaklaşımlarına de işaret eden ve bu konuda bazı örnekler veren McCarthy tarih yazımında arşivlerin birinci derecedeki önemini belirtmektedir. McCarthy Türkler’in yalan bir tarihi kabul etmeyeceklerini, gerçek tarihi kanıtlarıyla dünyaya duyuracaklarını ve Türkler’in suçlu olduğu yolunda halen Avrupa ve Amerika kamuoyunda hakim olan ön yargıyı yıkabileceklerini vurgulamaktadır. McCarthy ayrıca, Ermeni milliyetçilerinin soykırım iddialarından sonra tazminat ve toprak isteyeceklerini de ifade etmekte ve Türkler’in işlemedikleri bir

suçu üstlenmeyeceklerine olan inancını dile getirmektedir.

Türk basını Mc Carth’ye çok değer vermiştir. Kendisinden “Tek Kişilik Ordu” diye bahsedilmiştir.⁴⁸ Gerçekten de McCarthy halen ABD’de Ermeni iddialarına karşı koyan tek tanınmış bilim adamıdır.

11.5. Erdoğan-Baykal Mutabakatı

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, beraberinde İstanbul milletvekilleri Şükrü Elekdağ ve Onur Öymen olduğu halde, 8 Mart 2005 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ı ziyaret etmiş ve bu görüşmede Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile Adalet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek de hazır bulunmuştur. Görüşme sonunda taraflar Ermeni soykırım iddialarına karşı izlenecek yol üzerinde mutabık kaldıklarını açıklamışlardır. Buna göre Türk ve Ermeni tarihçileri ve diğer uzmanlardan bir komisyon kurulacak, tüm arşivler kısıtlama olmadan açılacak, ayrıca “Mavi Kitap” ile ilgili olarak hazırlanacak bir mektup, tüm milletvekillerinin imzasından sonra, İngiltere Parlamentosuna gönderilecektir.

Ermenistan’ın bu olaya tepkisi gecikmemiştir. Dışişleri Bakanı Vardan Oskanyan ertesi gün yaptığı bir açıklamada, tarihçilerin tehcir konusunu incelemesi önerisine değinerek tarihçilerin yapacağı bir şey kalmadığını, Türkiye’nin artık bu hususta tutumunu tayin etmesi gerektiğini söylemiştir. Ermeni Bakan Türkiye’nin sözde Ermeni soykırımının 90. yılı münasebetiyle yapılacak etkinliklere karşı önlem almak amacıyla hareket ettiğini, Türkiye’nin Ermeni iddialarına karşı geniş bir cephe açmaya çalıştığını, ancak bu cephenin sadece Ermenistan’a karşı değil, uluslararası topluma ve insanlığa karşı da olduğunu, ancak bu politikanın değeri bulunmadığını, tek bir gerçek olduğunu (yani soykırım

(47) Murat Yetkin, a.g.m.

(48) Tufan Türeç, “Tek Kişilik Ordu: Justin McCarthy.”, Hürriyet, 28 Mart 2005.

olduğunu) ve Türkiye'nin de bununla yaşaması gerektiğini söylemiştir.⁴⁹

11.6. TBMM'de Sözde Ermeni Meselesi Hakkında Genel Görüşme

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül 9 Nisan'da yaptığı bir açıklamada TBMM'nin Ermeni sorunu konusunda 13 Nisan 2005 tarihinde bir genel görüşme yapacağını bildirmiştir. Gül, Türkiye'nin uzun zamandan beri Ermeni iddialarıyla gerektiği gibi uğraşmadığını, bu konunun cesaretle izlenmesi ve dünya kamuoyunun bilgilendirilmesi gerektiğini, hiçbir zaman olmamış ve hukuki yönü de bulunmayan bir iddianın, propaganda sonucunda, batı ülkeleri kamuoyunda yer ettiğini söylemiştir.⁵⁰

Ermenistan Dışişleri Bakanı Oskanyan, TBMM'in toplanacağı gün olan 13 Nisan'da bir basın toplantısı düzenleyerek görüşlerini dile getirmiş ve böylelikle, toplantı yapılmadan önce, TBMM toplantısına bir cevap vermeye çalışmıştır. Ermeni Bakan, trajedinin (tehciri kastediyor) 90. yıldönümünün arifesinde Türkiye'nin, daha pasif bir tutum takınacağı yerde, hücumla geçtiğini, yalnız kendi tarihini utanmadan yeniden yazmaya çalışmakla kalmayıp diğer ülkelere (İngiltere'yi kastediyor) tarihlerini gözden geçirmek çağrısında bulunduğunu, ancak bu gibi hareketlerin ters teptiğini ve Türkiye'nin itibarını sarstığını söylemiştir. Oskanyan Türk aydınlarının (Ermeni görüşlerini destekleyen kişilerden bahsediyor) soykırım konusunda görüşlerini açıkça dile getirdiklerini ancak Türk Hükümetinin onları dinlemediğini ifade etmiştir. Ermeni Bakan ayrıca Türkiye "soykırımı" tanımadıkça Ermenistan'ın güvenlik içinde olmayacağını zira Türkiye'nin güçlü bir devlet olduğunu ve Azerbaycan'ı çekincesiz bir şekilde desteklediğini de belirtmiştir.⁵¹

Ermeni iddialarının sadece hükümet tarafından yürütülecek bir mücadeleyle başarılı olacak bir konu olmadığını ve ancak toplumun bütün kesimlerinin ve bireylerinin ortak çabalarıyla başarıya ulaşılabileceğini belirten Dışişleri Bakanı, Başbakan Erdoğan ile

CHP Başkanı Baykal arasında 8 Martta yapılan açıklamaların Ermeni iddiaları ile mücadelede önemli bir dönüm noktası oluşturduğunu belirtmiştir.

Genel Görüşmenin bitiminde TBMM oy birliğiyle bu bildiriye kabul etmiştir. Ayrıca İngiltere Avam Kamarası ve Lordlar Kamarasına "Mavi Kitap" hakkında gönderilecek mektup, Başbakan Erdoğan ve CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın imzalanmasından sonra milletvekillerinin imzasına açılmıştır.⁵²

TBMM'nin 13 Nisan tarihli toplantısının en önemli yönü, Mecliste temsil edilen tüm partilerin Ermeni sorunu ve Ermenistan için belirlenen yeni politikayı benimsemiş olmalarıdır.

12. Türkiye-Ermenistan Arasındaki Gelişmeler

12.1. Türkiye'nin Ermenistan Politikası "Çözumsuzlük Değil, Çözüm"

Başbakan Erdoğan'ın 2005 Ocak ayında Rusya Federasyonu'nu ziyareti sırasında Başkan Putin ile yaptığı görüşmelerde Ermenistan ile olan sorunlar da gündeme gelmiştir.

Putin bu ziyarette yaptığı konuşmada Türkiye ile Ermenistan arasındaki sorunu bildiklerini, Rusya olarak eski Sovyetler Birliği'nden kalan sorunları çözme konusunda ellerinden gelen gayreti göstereceklerini, sorunun çözülmesi için aracı ve garantör olmaya hazır olduklarını ifade etmiştir.⁵³

Başbakan Erdoğan da Ermenistan sorununa çözüm bulma konusunda Rusya ile dayanışma içinde olacaklarını belirterek, Türkiye'nin Ermenistan politikasının çözümsüzlük

(49) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=11> Erişim Tarihi: 07.12.2012

(50) Zaman, 11.04.2005

(51) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=11> Erişim Tarihi: 07.12.2012

(52) <http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanakbsd.birlisimbasmangic?P4=14205&P5> Erişim Tarihi: 07.12.2006

(53) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=11> Erişim Tarihi: 07.12.2012

değil, çözüm üzerine kurulduğunu ifade etmiştir. Ermenistan'ın Kars Antlaşması'nı tanımama konusundaki yaklaşımını eleştiren Erdoğan, Türkiye'nin Ermenistan'a havayolunu açtığını ancak Ermenistan'dan gördüğü olumsuz tavır nedeniyle karadan ulaşımı henüz açmadığını söylemiştir. Ermenistan'ın Türkiye aleyhine tutumunun devam etmesinden yakınan Erdoğan, "Biz Ermenistan ile sorunların aşılmasını istiyoruz, ilişkilerimizin her alanda gelişmesini istiyoruz. Özellikle ticari konularda olumlu noktalar var. Komşularımız arasında tek dargın Ermenistan. Biz dargın komşu istemiyoruz"⁵⁴ demiştir.

Türkiye'nin Ermenistan'dan talepleri bellidir. Sınırların resmen tanınması, toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, sözde soykırım iddialarından vazgeçmesi vb. Ermenistan bunları yapmadıkça uzlaşma zor görünmektedir.

12.2. Türkiye-Ermenistan Başbakanlarının Mektuplaşmaları

13 Nisan 2005 tarihli TBMM genel görüşmesinden sonra Başbakan Erdoğan Ermenistan Başkanı Robert Koçaryan'a bir mektup göndererek iki ülke tarihçi ve diğer uzmanlarından oluşacak bir grubun, ilgili tüm arşivleri araştırarak bulgularını kamuya açıklamalarını önermiştir.⁵⁵

Robert Koçaryan, 90. yıl anma tören ve faaliyetlerinden hemen sonra, 25 Nisan'da Başbakan Erdoğan'a cevap mektubunu göndermiştir.⁵⁶

Sonuç olarak Başbakanın Koçaryan'a bir mektup yazmak suretiyle soykırım iddiaları konusunda başlatmak istediği bilimsel çalışma, Ermenilerin soykırım iddialarında açıkça ısrar etmeleri nedeniyle bu safhada gerçekleşmemiştir.

13. 2008 Yılı Sonrası Serj Sarkisyan Dönemi Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Ermenistan'da, eski başbakan Andranik Margaryan'ın 25 Mart 2007'de geçirdiği

kalp krizi sonucu ölümüyle başbakanlık koltuğuna oturan, 20 Şubat 2008'de de cumhurbaşkalığı seçimini kazanan Serj Sarkisyan, Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan'la paralellik taşıyor ve ülke içindeki sertlik yanlısı politikalarıyla öne çıkıyor.

Sarkisyan, seçim öncesi son açıklamalarında da daha önce de Erivan tarafından çeşitli defalar dile getirilen "Türkiye ile ön koşulsuz diplomatik ilişki kurmaya hazır oldukları, ancak Ankara'nın ilişkiler için ön koşul koyduğu" iddialarını yineleyerek, Türkiye'ye yönelik politikalarının değişmeyeceğinin işaretini vermişti.⁵⁷

Sarkisyan açıklamasında "Türkiye, Ermeni soykırımını tanıdığına gerçek bir barışma olacak. Soykırım tanınmazsa barışmak imkânsız. Türkiye ile ilişkileri onarmak, barışmak anlamına geldiğini düşünmek yanlış. Gerçek bir barışma ancak pişmanlıktan sonra mümkün olur"⁵⁸ diyerek, kendisinden önceki Ermenistan liderlerinden farklı davranmaya çağını belirtmiştir.

Sarkisyan döneminin en önemli gelişmeleri Türkiye-Ermenistan Futbol karşılaşması ve Protokollerin imzalanmasıdır.

13.1. Türkiye-Ermenistan Futbol Karşılaşması 06 Eylül 2008

Ermenistan dışında yaşayan diasporadan gücünü alan Taşnak partisinin, Petrosyan'ın iktidardan uzaklaştırılmasından sonra, Ermenistan'da gücünü hissettirmesiyle Haydat doktrini tekrar gündeme gelmiştir. 2007 yılında ise, Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni, Ermeni asıllı ve Türk vatandaşı Hırant Dink'in öldürülmesi, diğer taraftan Ermenistan hükümetinin "sözde Ermeni soykırımı"ni farklı ülkelerin parlamentolarında kabul

(54) Vatan, 12.01.2005

(55) Milliyet, 15.04.2005

(56) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=11> Erişim Tarihi: 07.12.2012

(57) <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/436450.asp> Erişim Tarihi: 08.12.2012

(58) <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8798/ermenistan-icin-devrim-gerekli.html> Erişim Tarihi: 08.12.2012

ettirmeye çalışmalarına hız vermesi; her iki ülkenin milli futbol takımlarının oynayacağı karşılaşma Türkiye-Ermenistan sorunlarını/ ilişkilerini tekrar gün yüzüne çıkarmıştır.

Cumhurbaşkanı Gül milli maçı seyretme vesilesiyle 6 Eylül'de Erivan'a giderek Ermeni Cumhurbaşkanı Sarkisyan'la göreşecek mi? Görüşmeyecek mi? Gitsin mi? Gitmesin mi? Tartışmalarına noktayı Çankaya Köşkü koydu. Cumhurbaşkanı da konuyla ilgili olarak son dakikada gideceğini açıkladı. Elbette ilgili kişi ve kuruluşlarla konuyu enine boyuna masaya yatırmıştır. Ancak "futbol diplomasisi", bize geçmişte yaşanan "pinpon diplomasisi"ni hatırlatıyor.

1971 yılında çok düşük düzeyde olan Çin-Amerikan ilişkileri, o sırada Japonya'da olan Amerikan pinpon takımının özel maç için Çin'e davet edilmesi ile büyük bir atılım gerçekleştirmişti. Amerikan takımı daveti kabul etmiş ve Çin lideri Chou En-lai de dahil Çin siyasetinin önemli isimleriyle bir araya gelmişti. Bu tarihi olay, uluslararası siyasi tarih literatürüne "pinpon diplomasisi" olarak geçti.

Türkiye'nin "futbol diplomasisi"nden beklentileri şöyle sıralanabilir: 1. Ermeniler "sözde soykırım" iddialarından, Türkiye'den toprak ve tazminat isteklerinden vazgeçmelidir; 2. 23 Ağustos 1990'da kabul edilen Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi'nin 11. maddesinde yer alan Türkiye'nin doğusu kastedilen "Batı Ermenistan" ifadesi çıkarılmalıdır; 3. Ermenistan, sınırın belirlendiği 2-3 Aralık 1920 Gümrü ve 16 Mart 1921 tarihli Kars Anlaşmalarının yürürlükte olmadığı iddiasından vazgeçmelidir; 4. Ermenistan işgal ettiği Azerbaycan topraklarından çekilmeli ve Nahçıvan-Azerbaycan yolunu açmalıdır.

Cumhurbaşkanı Gül'ün Ermenistan'a gitmesi, Ermenistan için de önemli tarihi bir adım/fırsattı. Uzun süredir her iki komşusu Azerbaycan ve Türkiye tarafından malum nedenlerle dışlanan, diğer taraftan ağır ekonomik şartlarını iyileştirmeye çalışan Ermenistan "reel politik"ın farkına varmalıdır.

Soğuk Savaş sonrasında Kafkasya'da genelde uyumlu ilişkiler içerisinde bulunan Türkiye, ABD, Azerbaycan ve "Kadife Devrim"le iktidara gelen Saakashvili yönetimindeki Gürcistan gibi Batı yanlısı eksen ile Rusya, Ermenistan ve İran gibi Batı karşıtı eksen Kafkasya'da hep mücadele içinde olmuştur. Ancak Batı karşıtı eksen içerisinde yer alan Ermenistan'ın istediği siyasi ve ekonomik desteği bulamadığı açıktır. Bu nedenle bölgesel ve küresel açılımlarda bulunması kaçınılmazdır. "Futbol diplomasisi" de ilişkilerin yeniden başlatılabilmesi için bir anahtardı. "Futbol diplomasisi" Türkiye için "gerekli" ancak, Ermenistan için "hayati" bir gelişmeydi.

Kafkasya'da oluşturulacak barış ortamı Türkiye-Ermenistan dostluk ilişkileriyle birlikte diğer bölge ülkeleri içinde bir istikrar döneminin başlaması anlamına gelmektedir.

Cumhurbaşkanı Gül'ün Ermenistan'a gitmesi iki ülke ilişkileri ve Türk dış politikası açısından tarihsel bir kırılma meydana getirmiştir. Ancak Türkiye, Ermenistan ile olan sorunlarına arabulucu bekleyen ülke olmaksızın, Kıbrıs politikasında yaptığı gibi statü-kocu anlayışını değiştirerek başat aktör konumuna yükselmiştir. İkinci olarak Türkiye, küreselleşmeye uyum göstermeli ve kendisini komşularından ve dünyadan izole etmeye çalışan zihniyetin el ayak dolaşıklığı olmasına ve ülkenin her alanda önünü tıkamasına izin vermemelidir. Üçüncüsü, Türkiye, komşularıyla ilişkilerini iyileştirip geliştirdikçe, Ortadoğu'da olduğu gibi bölgesindeki sorunlara barışçı çözümler üretmeye çalıştıkça, Afrika ülkelerine yaptığı açılımları arttırdıkça ve son yıllardaki AB sürecindeki başarılarıyla demokrasisini güçlendirdikçe uluslararası sistemde insiyatif alabilen ülke olma yolunda ilerlemektedir. Sorunlarını çözmüş bir Türkiye'nin uluslararası sistemde elini güçlendirmesi muhtemeldir.⁵⁹

(59) Muhammet Örtlek, "Tarihe Tutsak Olanlar Barışa Adım Atamaz", Taraf, 05.09.2008

13.2.1. Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü ve İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü 10 Ekim 2009

13.2.2. Protokollerin İmzalanması Sonrasında Ermenistan'daki Gelişmeler

1991-1998 yılları arasında Ermenistan'ın Devlet Başkanı olan Levon Ter Petrosyan, Karabağ sorunu nedeniyle görevinden istifa ettikten sonra on yıl kadar politikadan uzak kalmış, 2008 başkanlık seçimlerine katılarak yeniden siyasi yaşama dönmüş ancak rakibi Serj Sarkisyan'ın %52 oranına karşın oyların % 21'ini alarak seçimi kaybetmiştir. Seçimlerde hile yapıldığı ileri sürülerek düzenlenen büyük gösterilerde güvenlik güçlerinin müdahalesi üzerine on kişinin ölmesi ile başlayan bir süreç zaman içinde muhalefetin önemli bir kısmını Ter Petrosyan etrafında toplanmasına ve Ermenistan Milli Kongresi adı altında bir parti kurulmasına yol açmıştır.

Türkiye- Ermenistan protokollerinin açıklanmasından sonra diğer büyük muhalefet partileri olan Ermenistan Devrimci Federasyonu (Taşnaklar) ve Miras Partisi protokollere kesin bir şekilde karşı çıkmışlardır. Ermenistan Milli Kongresi ise bu konuda yayımladığı bir bildiriye, özetle, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesinin iki ülkenin, halklarının ve bölgesel barış ve güvenliğin yararına olduğunu ve protokollerin Türkiye-Ermenistan arasında diplomatik ilişki kurulması için dev bir adım oluşturduğunu bildirmişti. Buna karşın, “soykırım gerçeğini sorgulayacağı için” tarihçiler komisyonu kurulmasının kabul edilemez olduğu belirtilmiş ve ayrıca Türkiye'nin protokolleri onaylamasının Karabağ sorununa bağlanmasından endişe duyulduğu da ifade edilmişti.

Ancak kısa bir süre sonra Ermenistan Milli Kongresinin söylemlerinde protokollerin olumlu karşılandığı olgusunu arka plana iterek veya bu konuya değinilmeyerek daha

ziyade tarih komisyonu ve protokollerin Karabağ sorununa etkileri üzerindeki eleştirilerinin ön plana çıkarılmaya başlandığı görülmüştür. Anlaşılan bu parti, diğer muhalefet partileri gibi, protokolleri Sarkisyan idaresine karşı muhalefetinin önemli öğelerinden birisi haline getirmeye çalışıyordu.

Protokollerin 10 Ekim'de Zürih'te imzalanmasından sonra eleştiriler daha da artmış ve “Zürih” ihanetinden bahsedilmeye başlanmıştır. Tarih komisyonunun kurulması karşılığında sınırın açılmasının sağlandığı, böylelikle dünya önünde soykırımın şüpheye düşürüldüğü, Türkiye'nin protokoller imzalanmadan önce de sonra da sınırların açılmasını Karabağ sorununa bağladığı ileri sürülerek, “bu ulusal olmayan” sürece son verilmesinin tek yolunun Serj Sarkisyan'ın istifası olduğu belirtilmiştir.

Ter Petrosyan 11 Kasım'da yaptığı bir konuşmayla tutum değiştirmiştir. Önceleri, seçimlere hile karıştığı gerekçesiyle başkanlığı tanınmayan Serj Sarkisyan'ın başkanlığının yasallığını tanımış, ayrıca Sarkisyan'ın “kendisini 21. yüzyıla layık bir şekilde, kararlı ve gerçekçi bir devlet olarak dünyaya takdim ettiğini” söylemiştir. Böylelikle protokoller nedeniyle hayli yıpranmış olan Ermenistan Devlet Başkanına yeni bir güç vermiştir.

Diğer yandan başta Taşnaklar olmak üzere diğer aşırı milliyetçi çevreleri şiddetle eleştirerek bu çevrelerin Türkiye'den toprak taleplerinin temelini oluşturan “tarihi haklar” kavramının, uluslararası hukukta kabul edilmediğini söylemiş ve Türkiye'nin, Doğu Anadolu üzerindeki Ermeni toprak taleplerinin ortadan kalkmadan, Ermenistan ile normal ilişki kurmayacağını ifade etmiştir. Taşnakların ve diğer aşırı milliyetçilerin, Türkiye ile ilişkilerin normal hale getirilmesini bu ülkenin “kayıtsız şartsız teslim olmasına” bağladıklarını, ancak Türkiye “teslim olma” niyetli görülmediğini, bu nedenle aslında Taşnakların ve diğerlerinin Türkiye ile ilişki

kurulmasının aleyhinde olduklarını da belirtmiştir.

Ter Petrosyan'ın protokoller konusunda eleştirdiği başlıca husus tarihi boyut alt komisyonudur. Bu alt komisyonun "Ermeni soykırımını gerçeğini şüpheyi düşüreceği ve soykırımın uluslararası alanda tanınması sürecini durduracağı" kanısındadır. Ayrıca bunun Ermeni Diasporasına vurulmuş büyük bir psikolojik darbe olduğunu söylemektedir.

Petrosyan ayrıca Türkiye'nin ikili ilişkilerin normalleşmesini Karabağ sorununun Azerbaycan lehine çözümlenmesi koşuluna bağlayacağını da ifade etmiştir.

Yukarıda değindiğimiz gibi, Petrosyan'ın bu tutumu Sarkisyan'a yeni bir güç vermiş durumdadır. Ancak kanımız Petrosyan'ın Sarkisyan'dan ziyade protokolleri kurtarmayı amaçladığıdır. Ermenistan'da Hükümet Koalisyonunu oluşturan partiler Parlamentoda büyük çoğunluğa sahiptir. Ancak Ermenistan medyası ve kamuoyu genelde protokollerin aleyhinde görülmektedir. Bu durumun zamanla koalisyon partilerinden bazı milletvekillerini etkilemesi olasıdır. Kısaca protokollerin onaylanması süreci Ermenistan'da bir kriz yaratabilecek potansiyel taşımaktadır. Ter Petrosyan protokolleri desteklemekle, bu belgelerin aleyhinde git gide büyüyen akımlara bir set çekmiş ve muhalefetlerini sürdüren Taşnakları ve Miras partisini izole etmeyi başarmıştır.⁶⁰

Ermenistan'da antlaşma ve yasa önerileri Meclis kararından sonra değil, öncesinde Anayasa Mahkemesi'ne geliyor ve burada uygunlukları yönünden inceleniyor. 10 Ekim 2009'da Zürih'te imzalanan Protokoller Mahkeme'nin önüne geldi. Mahkeme 12 Ocak 2010'da kararını açıkladı. Kararı okuyan Mahkeme Başkanı Gagik Harutiunian Protokolleri Ermenistan Anayasası'na uygun bulduklarını açıklarken, gerekçeli kararında protokollerin yürürlüğe girmesini sözde soykırımın tanınması şartına bağladı.

Kararda Bağımsızlık Bildirgesi'nin 11. maddesine atıfta bulunuldu. Bu bildirmede Türkiye'nin doğusu Batı Ermenistan olarak geçiyor. Karar ayrıca protokollerle Karabağ sorununda Ermenistan'ın herhangi bir yükümlülük altına giremeyeceğini ön görüyor.⁶¹

13.2.3. Protokollerin İmzalanması Sonrasında Türkiye'deki Gelişmeler

İsviçre'nin arabuluculuğu eleştiri almıştır. Her ne kadar tarafsız gibi görünse de, İsviçre özellikle 2000'li yıllarda Ermeni soykırım iddialarında bayrağı en önde taşıyan ülkelerden biri olmuştur.

Ülkede yaşayan Ermeni sayısı 3000-5000 aralığında görünse de İsviçre, Ermeni iddialarını tanımada pek çok ülkeyi geçmiştir. Bunun belki de en önemli nedeni Ermeni terör örgütünün bu ülkede yarattığı travma ve bu konuda büyük oranda Fransa'nın etkisinde kalıyor olmasıdır.⁶²

Türkiye'nin Ermenistan'la protokol imzalamasının nedeni soykırım kampanyalarının etkisini kırmak ve Ermenistan ile konuyu konuşabilmektir. Ancak İsviçre'nin arabuluculuğu izahı güç bir durumdur.⁶³

Türkiye'de Yol Haritası ve Protokollerle başlayan sürecin Ermeni diasporasına karşı etkili olabileceği beklentisine sahipti. Ancak gelinen nokta Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonunda Ermeni iddialarını içeren tasarının kabul edilmesi bu sürecin pek de Türkiye'nin ve belki de ABD yönetiminin istediği noktada ilerlemeyeceğini göstermiştir.

Sınırlar konusunda ise uluslararası hukukun ilgili anlaşmalarında tarif edildiği şekliyle iki ülke arasındaki mevcut sınırların tanıdığı ifade edilmesiyle Türkiye'nin beklentisinin karşılandığı söylenebilir. Karabağ

(60) Ömer E. Lütem, "Ter-Petrosyan ve Protokoller", 20.11.2009. <http://www.avim.org.tr/degerlendirmekli.php?makaleid=130> Erişim Tarihi: 07.12.2012.

(61) Sedat Laçiner, Hangi Ermeni Sorunu?, USAK Yayınları, Ocak 2011, S. 107.

(62) Sedat Laçiner, a.g.e., S. 98.

(63) Sedat Laçiner, a.g.e., S. 106.

sorununun çözümüne ilişkin ise protokollerde bir ifade bulunmamaktadır.⁶⁴

Ermenistan'la sorunlarımızın ortadan kaldırılması ve ilişkilerin normalleştirilmesi yönündeki irademiz çerçevesinde, 2007 yılında İsviçre'nin arabuluculuğunda başlatılan süreç, 10 Ekim 2009 tarihinde "Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü" ile "İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü"nün imzalanması ile yeni bir aşamaya girmiş bulunmaktadır. Bu iki protokol, ikili ilişkilerin normalizasyonu için bir çerçeve sunmaktadır. Protokoller her ülkede de onaylanmaları için ilgili mercilere iletilmiştir. Bu çerçevede, Hükümetimiz, Protokollerini imzalanmalarının hemen ardından TBMM'ne göndermiştir. Ermenistan hükümeti ise, ilgili mevzuat uyarınca Protokollerini önce Anayasa'ya uygunluğunun denetimi için Anayasa Mahkemesi'ne iletmiş, Mahkeme'nin 12 Ocak 2010'da aldığı, ancak gerekçeli kararında Protokollerin lafzına ve ruhuna uymayan hususlar içeren uygun bulma kararının ardından Protokoller onaylanmaları için Ulusal Meclis'e gönderilmiştir. Bilahare, Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, 22 Nisan 2010 tarihinde yaptığı televizyon konuşması ile Protokollerin onay sürecinin dondurulduğunu açıklamıştır.⁶⁵

Ermenistan'ın Türkiye'den toprak ve tazminat talebi, sözde soykırımın tanınması için çalışmalara devam etmesi, anayasasında Doğu Anadolu'nun Batı Ermenistan olarak ifade edilmesi, 1921 Kars ve Gümrü Antlaşmalarının yürürlükte olmadığını iddia etmesi, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanıması ve Dağlık Karabağ işgalinin halen sürmesi, Erivan'ın AB üyelik sürecinde Avrupa ülkelerinde Türkiye aleyhine faaliyetler yapması ve Protokollerini henüz onaylamamış olmasından dolayı; iki ülke ilişkilerinin istenilen düzeyde gelişmemesinde önemli rol oynamaya devam etmektedir.

Kaynakça

Aslanlı, Araz , "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", (Azerbaycan Özel Sayısı), Sayı: 1, Avrasya Dosyası, İlkbahar 2001.

Çeviköz, Ünal, "Uluslararası İlişkilerde Yeni Dengeler" Sayı:1, Görüş, Ağustos - Eylül 2001.

Fuller, Liz, "İktidar Partisi Gücüne Güç Katıyor", çev: Cahide EKİZ, (Ermenistan Özel Sayısı), Sayı:4 Avrasya Dosyası, Sonbahar 1995/1996.

Gül Nazmi, "21. Yüzyıl Başlangıcında Haydat", Stratejik Analiz, Cilt: 1, Sayı: 2, Haziran 2000.

Gürün, Kamuran, "Türkiye-Ermenistan İlişkileri", Avrasya Etüdüleri, Cilt 3, Sayı: 1, (İlkbahar 1996), s. 62.

Kamiloğlu Toğrul Veli, "Kafkasya", Stratejik Analiz, Sayı:6, Ekim 2000.

Kantarıcı, Şenol, "Türkiye Ermenistan'a Sınır Kapılarını Açmalı mı?", 2023 Dergisi, Aralık 2004.

Kamer, Kasım, "Protokoller ve ABD'deki Karar Tasarısının Ardından Türkiye-Ermenistan İlişkileri", USAK, 09.03.2010.

Laçiner, Sedat, Hangi Ermeni Sorunu?, USAK Yayınları, Ocak 2011.

Laçiner, Sedat, "Ermenistan Dış Politikası ve Belirleyici Temel Faktörler 1991-2002", Ermeni Araştırmaları, Sayı: 5, Bahar 2002.

Laçiner, Sedat, "Ermenistan-Türkiye İlişkilerinde Sınır Kapısı Sorunu ve İlişkilerde Ekonomik Boyut", Ermeni Araştırmaları, Sayı: 6, Yaz 2002.

Lütem, Ömer Engin, "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları, Sayı: 3, Eylül-Ekim-Kasım 2001.

Lütem, Ömer Engin, "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları, Sayı: 5, Bahar 2002.

Lütem, Ömer Engin, "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları, Sayı: 6, Yaz 2002.

Lütem, Ömer Engin, "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları Sayı: 12-13, Kış 2003-İlkbahar 2004.

Payzın, Şirin, "Koçaryan: Barışalım ama geçmişi de unutmayalım", Diplomasi Yazıları, No: 1, Haziran 1998.

Oran, Baskın, Türk Dış Politikası, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

(64) Kamer Kasım, "Protokoller ve ABD'deki Karar Tasarısının Ardından Türkiye-Ermenistan İlişkileri", 09.03.2010, <http://www.usakgundem.com/yazdir.asp?i=2&id=1469> 12.12.2012.

(65) <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 07.12.2012.

Raporlar

International Crisis Group Raporu, "Türkiye ve Ermenistan: Kalıpları Kırmak, Sınırları Açmak", 14.04.2009.

TUSAM, Türkiye-Ermenistan ilişkileri Raporu, Ankara, 2004.

Tesev Bülteni, 20.07.2005.

Gazete Yazıları

Coşkun Kırca, "Dış Politikamız Üzerindeki Asıl İpotek", Milliyet, 28 Nisan 1991.

Fatih Altaylı, "Kara Yazar", Hürriyet, 21.02.2005

Murat Yetkin, "Soykırım İçin Atak", Radikal, 01.03.2005

Tufan Türeç, "Tek Kişilik Ordu: Justin McCarthy.", Hürriyet, 28 Mart 2005.

Muhammet Örtlek, "Tarihe Tutsak Olanlar Barışa Adım Atamaz", Taraf, 05.09.2008

Gazeteler

Hürriyet, 27.02.2005

Milliyet, 12 Nisan 1991

Milliyet, 15.04.2005

Zaman, 11.04.2005

Zaman, 19.02.2005

Vatan, 12.01.2005

İnternet Siteleri

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=t&r&Page=DergiIcerik&IcerikNo=285>

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=t&r&Page=DergiIcerik&IcerikNo=80>

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=t&r&Page=DergiIcerik&IcerikNo=64>

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=t&r&Page=DergiIcerik&IcerikNo=46>

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=t&r&Page=DergiIcerik&IcerikNo=35>

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=t&r&Page=DergiIcerik&IcerikNo=22>

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=t&r&Page=DergiIcerik&IcerikNo=11>

<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanakbsd.birlisimbaslancic?P4=14205&P5>

<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8798/ermenistan-icin-devrim-gerekli.html>

<http://www.avim.org.tr/degerlendirmetekli.php?makaleid=130>

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

<http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=eng>

<http://www.usakgundem.com/yazdir.asp?i=2&id=1469>